TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ

MERİTOKRASİ

YIĞINLARIN ALDATILMASI

Prof. Dr. Yaşar Karayalçın

GÜRBÖZ EĞİTİM 1994

Türk Kadınları Kültür Derneği Merkez Yayınlarından
Akademik Seminerler Nu. 5

MERİTOKRASİ

YIĞINLARIN ALDATILMASI

Prof. Dr. Yaşar KARAYALÇIN

Milletlerin fikir ve kültür hazineleri kitaplarla nesillere intikal eder.

Türk Kadınları
Kültür Derneği
Genel Merkezi

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

MERİTOKRASİ

1 — Giriş 13
2 — Sosyal bilimlerde "kratos" ile biten terimler . 14
3 — Meritokrasi 16
4 — Toplumda roller ve farklılaşma 17
5 — Eşitlikcilik 18
6 — Kişisel açıdan eğitim 20
7 — Toplumsal açıdan eğitim . . . . . .
a) Sosyal rollerin sınırlı olması ve tercih zarureti 23
b) Kaynakların sınırlılığı 24
c) Milletlerarası yarışma 24
ç) Nüfus patlaması ve kitle eğitimi . . . 24
d) Toplum baskısı 25
8 — Osmanlı Devletinde değerci (meritokratik) çağ. 26
9 — Türk eğitim siyaseti bakımından önemli olan veriler 27
10 — Anayasa ilkeleri ve eğitim siyasetimiz . . . 29
11 — Millî Eğitim Reformu Stratejisi ve Millî Eğitim Temel Kanunu Tasarısı
a) Eğitimde kalite ilkesi 32
b) Değerlendirme 33
c) Eğitim sisteminde bütünlük ilkesi . . . 35

YIĞINLARIN ALDATILMASI

1 — Konu ve plân 41
2 — İnsan topluluklarına bakış 42
3 — İlkellikal ve seçkinci görüşler 44
4 — Birey ve toplum psikolojisi 46
5 — Seçkinler (elit) 46
6 — Yığın 48
7 — Seçkinler teorisi ve siyasal doktrinler . . . 49
8 — Ortak olan nokta 52
9 — Yığın - yönetici sınıf ilişkileri
a) Seçkinlerin sirkülâsyonu. Sosyal mobilite (geçiş) ile ilgili problemler 53
10 — b) Yığınların baskısı 56
11 — c) Yığınların aldatılması 56
12 — a') Birey psikolojisi açısından 58
13 — b') Toplum psikolojisi açısından 59
14 — Türkiye'deki durum. Genel olarak 60
15 — Seçkinlerin önemi 61
16 — Yığınların baskısı 62
17 — Yığınların aldatılması 63
18 — a) Siyaset alanındaki seçkinlerin etkisi . . 64
19 — b) Uzmanların durumu 65
20 — c) Fikir alanındaki seçkinlerin (entellektüellerin) durumu 66
21 — Sonuç: bağımsız entellektüel 67

ÖNSÖZ

Türk Kadınları Kültür Derneği'nde verdiğim iki konferans bu kitapda birarada okuyucularımıza sunulmaktadır.

"Meritokrasi" konulu konferansı 10 Nisan 1973 tarihinde vermiştim. Bu konferans bir broşür halinde aynı yıl az sayıda basılmıştı (Ankara, 1973 IV + 15 s.) ve ayrıca Derneğin 26 Mayıs 1973 tarihli 17 sayılı bülteninde yayınlanmıştı.

"Yığınların Aldatılması" konulu konferansı üç ay önce 2 Aralık 1975 tarihinde yine Türk Kadınları Kültür Derneği'nde verdim. Konferans metni ilk defa bu kitapda yayınlanmaktadır.

Okuyucular tarafından ısrarla aranan "Meritokrasi"yi ve dinleyiciler tarafından ilgiyle takip edilen "Yığınların Aldatılması" konferansını Dernek Yönetimi bir arada bastırmayı teklif etti.

"Meritokrasi"de, "Yığınların Aldatılması"nda ele alınan konular toplumların ve özellikle Türk toplumunun en önemli meseleleri arasında yer almaktadır. Bu konularda düşünmek, aydınlanmak ve tartışmak isteyen okuyuculara bu kitabın yardımcı olacağını ümit ediyorum.

10 Şubat 1975

Prof. Dr. Yaşar KARAYALÇIN

MERİTOKRASİ*

1 — Giriş:

Konferansımızın konusu "meritokrasi"dir. Meritokrasi deyimi son yıllarda icadedilmiş yeni bir terimdir. Bu terimin kim tarafından ortaya atıldığını ve ne zaman kullanıldığını kesin olarak tesbit edemiyoruz. Terim o kadar yenidir ki yeni İngilizce ve Fransızca sözcüklere dahi geçmemiştir. Meşhur İngiliz ansiklopedisi Britannica'nın 1970 baskısında da bu terimin yer almadığını görüyoruz. Buna rağmen özellikle İngiltere'de ve sonra Amerika'da bu terim büyük bir ilgi ile karşılanmış ve aydınlar çevresinde ve bilhassa eğitim siyaseti ile ilgili yazılarda sık sık kullanılmıştır. Bu konferansda size meritokrasi deyimini ve onunla ilgili bir toplum ve eğitim görüşünü izah etmeye çalışacağım.

Bu konferans zannederim meritokrasi konusunda memleketimizde yapılan ilk çalışmadır. Meritokrasi teriminin yabancı ülkelerde belki 20-30 senelik bir geçmişi vardır. Bu görüş ve terim, eşitlikci görüşe karşı olarak İngiltere'de İşçi Partisi çevrelerinde ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. *Michael Young* 1958 yılında ya-

---

(*) Bu konferans 10 Nisan 1973 tarihinde *Türk Kadınları Kültür Derneği*'nde verilmiştir.

yınladığı kitabında* bu konuyu edebî bir üslûpla ve tenkitci bir görüşle ele almış, kendisi 2033 yılında yaşıyormuş gibi olayları ve eşitlikci görüşü, geriye bakarak alaycı bir dille tahlil ve tenkid etmiş, bir bakıma meritokrasiyi anlatmış ve savunmuştur.

Meritokrasi iki kelimeden oluşan yeni bir terimdir: *Merit* + *krasi*. Günlük lisanımıza girmiş bulunan yabancı terimlerin gerçek anlamını bilebilmek için o terimlerin etimolojisini yani gerçek anlamını, kökenini bilmek lâzımdır. Terimlerin etimolojisine göre anlamı ile bugün ifade ettiği anlam arasında bazı farklar olabilmektedir. Ancak özellikle yabancı dilden dilimize geçmiş bulunan terimlerde bugün onlara verdiğimiz anlam ile dil bakımından kökeni arasındaki ilişkiyi tesbit etmek kavramlar konusunda aydınlığa, vuzuha varmak bakımından faydalıdır.

2 — Sosyal bilimlerde "kratos" ile biten terimler:

Meritokrasi terimi bize günlük hayatımıza kadar girmiş bulunan demokrasi, bürokrasi, teknokrasi, aristokrasi... terimlerini hatırlatmaktadır. Bu terimler Yunanca "kratos" kelimesine dayanmaktadır. Yunanca "kratos" *güç, etki, iktidar* anlamına gelmektedir.

Demokrasi kelimesi halk anlamına gelen *demos* ile güç, etki veya iktidar anlamına gelen *kratos* kelimelerinden oluşmaktadır. Bugün demokrasi çok değişik şekillerde tarif edilmektedir. Kelime anlamı ile demokrasi "halk iktidarı" yani iktidarın, hükümranlığın tüm halka ait olduğu siyasî doktrin anlamına gelmektedir. Fakat

(*) *The rise of the meritocracy 1870-2033*, 1958. Bu kitap Almanca ve Fransızcaya çevrilmiştir: *Es lebe die Ungleichheit, auf dem Wege zur Meritokratie*, Düsseldorf, 1961; *La Méritocratie en Mai 2033*, Paris 1969.

aynı zamanda demokrasi terimi, halk iktidarı anlamından başka, halkın siyasî iktidar üzerinde etkili, güçlü olduğu durumları ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Bürokrasi kelimesi de masa anlamındaki *bure* kelimesinden türeyen ve Fransa'da XV. nci asırdanberi kullanılan büro kelimesi ile Yunanca "kratos kelimesinden oluşan bir sözcüktür. Bürokrasi terimi Fransa'da 1759 yılından beri kullanılmaktadır ve masada çalışanların, büroların siyasî iktidarını, devlet içinde devlet memurlarının gücünü, etkisini göstermek için kullanılmaktadır. Bürokrasi kelimesi bazen devlet memurlarının gücünü kötüye kullanmaları halini de ifade etmek için kullanılır. Özellikle bürokrat kelimesi yalnız etkili devlet memuru veya memurlarını gösteren bir kelime değil; aynı zamanda "halk üzerinde iktidarını, gücünü, etkisini kötüye kullanan devlet memuru" anlamında da kullanılmaktadır. Osmanlıcada bürokrasi sınıf için "kalemiye" terimi kullanılmıştır.

Teknokrasi kelimesi 1919 yılında İngiltere'de kullanılmıştır ve oradan diğer dillere geçmiştir. Bu kelimenin kökeninde de kratos (yani güç, etki, iktidar) ve tekno yani Yunanca *"tekhne"* (sanat) kelimeleri vardır. Teknokrasi teknokratların üstün bir güce sahip olduğu siyasî sistem anlamına gelmektedir. Teknokrat, yüksek kademede bulunan siyasî güç sahibi teknisyenleri ifade eder.

Dilimize demokrasi ve bürokrasi kadar yerleşmiş bulunan *aristokrasi* deyimi ise Yunanca *aristos* (en iyi) ve kratos (güç, etki, iktidar) kelimelerinden yapılmış bir terimdir. Fransız dilinde 1361 yılında kullanılmaya başlanmış ve 1750'den sonra yaygın bir hale gelmiştir. Kökeni bakımından aristokrasi *en iyilerin siyasî iktidarı* anlamı-

na gelmektedir. Aristokrasi siyasî iktidarın sayısı mahdut kişilere ve özel olarak miras yolu ile intikal eden bir sınıfa ait olduğunu gösteren bir hükümet şeklini ifade eder. Aristokrasi bu anlamda "imtiyazlıların, asillerin iktidarı" anlamında kullanılır. Fakat aristokrasi terimi *bir alanda üstün seviyeye ulaşmış, sayısı mahdut bir grubu yani seçkinleri* ifade etmek için de kullanılmaktadır.

3 — Meritokrasi:

Bugünkü konferansımızın konusunu teşkil eden meritokrasi deyimi ise *merit* (liyakat, değer) ve *kratos* (güç, etki ve iktidar) kelimelerinden oluşturulmuş yeni bir terimdir. Meritokrasi geniş anlamda, toplumda *değerlilerin, seçkinlerin güçlü, etkili olmasını* savunan bir görüştür. Meritokrasi biraz nüansla değerlilerin, seçkinlerin siyasî iktidara hâkim olmasını savunan siyasî bir doktrin olarak da tanımlanabilir. İkinci anlamda meritokrasi değerli kişiler, seçkinler iktidarı demektir. Bu anlamda meritokrasi siyasî doktrinler açısından seçkinler iktidarına dayanan teorilere yakınlaşır.

Ancak biz konferansımızda meritokrasi terimini bu anlamlarda değil, ideal bir toplumda eğitim... sisteminin dayanacağı ilke olarak, eğitim hizmetlerinin orta ve yüksek eğitim kademelerinde yalnız ve ancak değerlere *(zekâ, çalışkanlık ve diğer manevi-meslekî meziyetleri* ile temayüz etmiş kimselere) yer verilmesi, yükselmenin yalnız ve ancak değer esasına dayanması anlamında kullanmaktayız.

Meritokrasi bir bakıma *değerler aristokrasisi,* başka bir deyimle en değerli olanların gücü, etkisi demektir. Bu açıdan ele alınacak olursa meritokrasi yalnız siyaset alanında, siyasî iktidar açısından değil; *yönetim* (administration) açısından da önemlidir. Meritokrasi özel veya kamu kesimindeki *işletmelerde* her kademede ve özellikle sevk ve idare kademesinde zekâ, çalışkanlık ve diğer meziyetleriyle temayüz edenlerin (değerli kişilerin, seçkinlerin) görev alması demektir.

Devlet bürokrasisinde görev almanın ve yükselmenin yarışma ve liyakat (değer) ilkelerine dayanması haline de *Devlet yönetiminde meritokrasi* denebilir. 1965 yılında çıkarılmış bulunan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda sınıflandırma, kariyer ve liyakat ilkeleri temel ilke olarak benimsenmiştir. Sınıflandırma devlet memurlarını görevlerinin gerektirdiği niteliklere, mesleklere ve devlet için taşıdığı değere göre sınıflara ayırmaktır. Kariyer ilkesine göre devlet memurlarına sınıfları içinde en yüksek derecelere kadar ilerleme imkânı sağlanır. *Liyakat* ilkesinde ise devlet kamu hizmetleri görevlerine girmek, sınıflar içinde ilerlemek ve yükselmek liyakata dayanır; hizmet içi eğitim ile yetişme fırsatları verilir ve liyakat değerlendirme kurulları tarafından yarışma veya yeterlik sınavı ile ölçülür (m. 3, 49-51, 53, 68-69, 214 vd.).

Eğitim hayatında meritokrasi eğitim kademelerinde yükselmenin sadece ve ancak değer (liyakat) ilkesine ve ölçüsüne tabi tutulması halini ve idealini ifade eder.

4 — Toplumda roller ve farklılaşma:

Gelişmiş hayvan toplumlarında da işbölümü, farklılaşma ve hiyerarşi görülmektedir. İnsan toplumlarında —işbölümü ve farklılaşma dolayısiyle— hiyerarşi, sosyal gelişme oranında artmaktadır.

Her toplumda insanların yapacakları işlerin mahiyeti ve sayısı aşağı yukarı bellidir. Toplumda farklılaşma (stratifikasyon), hiyerarşi hangi ilkeye göre gerçekleşe-

cektir? İnsanların toplum içinde oynayacakları rollerin sayısı ve tipi belli olduğuna göre işbölümü ve bu rollere ayrılma hangi esasa göre gerçekleşecektir?

Tabiatta bir seleksiyon mevcuttur. Toplumdaki seleksiyon ile tabiattaki seleksiyon arasında şüphesiz bazı farklar vardır. Fakat toplumda bu seçimin, ayıklanmanın hangi esasa göre gerçekleşmesi lâzımdır? Toplum içinde her meslekte yüksek kademede görev yani rol sayısı sınırlı olduğuna göre bir seçim, bir ayıklama, bir *tercih yapmak zarureti* ile karşı karşıya bulunulmaktadır. Bu tercih veya seçim ırk, cins servet veya aile ölçüleri gözönüne alınarak mı yapılmalıdır? Tarihte bu ölçülerin topluma hâkim olduğunu ve tercihlerin bunlara göre yapıldığını görmekteyiz. İnsan toplumlarının vardığı bugünki seviye karşısında en elverişli ve adil tercih ölçüsü ne olmalıdır? Bu sualin cevabını aramadan önce bugün XX. nci asırda çok tartışma konusu olan eşitçilik görüşünü incelemek lâzımdır.

5 — Eşitlikcilik:

Fransız dilinde *egalitarizm* terimi 1870 yılındanberi kullanılmaktadır. Fransızca "égalitarisme" veya İngilizce "egalitarianism" denilen eşitlikcilik görüşü insancıl duygulara hitabeden, cazibesi inkâr edilemiyecek romantik bir görüştür. Eşitlikcilik görüşü değişik alanlarda ileri sürülmektedir. Haklarda eşitlik, servette eşitlik, ücrette eşitlik, gelirde eşitlik, eğitimde eşitlik vs.

Bu konferansın konusu eşitlikcilik görüşünü çeşitli alanlarda değerlendirmek değildir. Fakat meritokrasinin tam zıddı bulunan eşitcilik görüşünü eğitim hayatı bakımından incelemek ve değerlendirmek, meritokrasinin yerini doğru olarak tesbit edebilmek için gereklidir. Eşitcilik insan zekâsının ortaya koyduğu bir ideal, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ütopi ve bir mit midir? Mit bir yazara göre "ya vazıh olmayan bir düşünce, ya bir yalan veya bir hatadır." Acaba eşitcilik görüşünde bu durumlardan hangisi söz konusudur?

Toplumda farklılaşma, işbölümü, hiyerarşi bir zarurettir. Toplum içinde insanların oynayabileceği rollerin tipleri ve sayısı aşağı yukarı bellidir. Bu bakımdan bir *tercih yapmak zarureti, başka deyimle eşitlik ilkesini bozmak veya değiştirmek zarureti vardır.* Bu tercih zarureti eşitci yaklaşım şeklinin veya ilkesinin gerçekci olmadığını, bir mit, bir ütopya olduğunu göstermektedir. Büyük hukukçu *Jhering* "Hukukta Gaye" adlı kitabında şunları söylemektedir: "Hilkatın inkâr ettiği müsavatı adalette yaratmaya neden lüzum görüyoruz. Sefalette de eşitlik olamaz mı? Bence eşitlik fikri insanlığın en hasis emellerinden doğmuştur. *Filhakika eşitlik fikrinin kaynağı kıskançlıktır.* Kimsenin benden fazla mesut olmaması, sefaletime diğerlerinin de katılması eşitlik fikrinin doğumuna sebep olmuştur ...adalet insanlığın en yüksek bir mefkûresidir: Eşitlikde bu kadar yükseklik var mıdır?"*. İşde, sorumlulukda, eğitim seviyelerinde, verimde eşitlik olmayan hallerde ücretlerde eşitlik nasıl mümkün olabilir? Eğitim hayatında da eğitim imkânları ve bu alanda sarfedilebilecek para sınırlı olacağına göre eğitim hizmetlerinden faydalanmada, bilhassa eğitimin üst kademelerinde bir tercih yapmak, başka deyimle eşitlik ilkesinden ayrılmak

(*) Prof. Esat *Arsebük*, Medenî Hukuk, 1938, s. 191, not 44. Kıskançlık konusu kisisel ve sosyal yönleri ile ayrıntılı bir şekilde Prof. Dr. *Helmut Schoeck'ün* "Der Neid und die Gesellschaft" adlı eserinde incelenmiştir (2. baskı 1972, Herderbücherei).

gerekecektir. Eşitci görüş bir ütopya, bir mit; insancıl, fakat gerçekçi olmayan bir görüştür.

Bu görüşün karşısında değerci (meritokratik) veya seçkinci (elitist) görüş yer alır. Devlet hizmetlerinde, eğitim hizmetlerinde tercih sadece ve ancak değere yani zekâ, çalışkanlık ve diğer meziyetlere göre yapılmalıdır; bu ölçünün dışında ırk, cins, servet, aile gibi ölçülerin uygulanması söz konusu olmamalıdır. Öyle bir toplum düzeni kurulabilmelidir ki bu düzende herkes kendi zekâsı, çalışkanlığı ve diğer meziyetleri sayesinde ve ancak bunlar sayesinde gücü yettiği kadar yükselebilmek imkânını bulabilsin. Eğer bir kimse başkasından daha çok eğitim görmüş ise, eğer başkasından daha yukarı bir görevde bulunuyorsa, eğer bir kimse başkalarından daha çok gelir elde edebiliyor ise bu, onun diğerlerinden daha değerli, daha başarılı ve zekâ bakımından, diğer meziyetler bakımından daha güçlü olmasından ileri gelmiş olsun.

Eşitci görüş ile değerci, seçkinci görüş arasındaki farkları eğitim açısından değerlendirebilmek için eğitimin kişisel ve toplumsal yönlerini incelemekte fayda vardır.

6 — Kişisel açıdan eğitim:

Okullarda başarı, eğitim kademelerinde yükselme öğrencinin ailesine, maddî imkânlarına, çevresine ve okulun seviyesine bağlıdır. Entellektüel bir aile içinde büyüyen çocuklar işçi veya köylü ailenin çocuklarına göre eğitim hayatında daha başarılı olmak şansına sahiptirler. Servet ve gelir farkları öğrencilerin çalışma şartları ve iyi bir okulda okumak, özel derslerle seviyelerini yükseltmek bakımından etkili olmaktadır. Çevrenin de öğrencinin yetişmesinde önemli bir unsur olduğuna şüphe yoktur. Köy okulunda veya bir kasaba okulunda okuyan bir öğrenci ile

büyük şehrin iyi bir okulunda okuyan öğrencinin yetişme şartları arasında önemli farklar vardır. Aynı şekilde okulun ve öğretmenlerin seviyesi de öğrencilerin seviyesini ve başarısını doğrudan doğruya etkilemektedir. Bu faktörlerin tümüne *sosyal faktörler,* toplumdan gelen faktörler denmektedir.

Eşitçiler toplumdan gelen bu faktörlerin öğrenciler arasında fark yaratmasını kabul etmemekte ve bunları tümü ile ortadan kaldırmak gerektiğine ve ortadan kaldırılabileceğine inanmaktadırlar. Eğitimde servet ve gelir faktörünü ortadan kaldırmak ya servet ve gelir eşitliğini toplumda benimsemekle veya öğrencilere maddî durumlarını gözönüne alarak veya almayarak verilecek burslar ve hatta ücretlerle mümkün olabilir. Okul, çevre ve hele aile faktörlerini tamamen bertaraf etmek hiç olmazsa bugün için mümkün görülmemektedir.

Okullarda ve genel olarak hayatta başarı yalnız sosyal faktörlere değil, aynı zamanda *genetik faktörlere* de dayanmaktadır. Öğrencinin zekâ, çalışkanlık ve başarı seviyesini veya bu seviyelerdeki farklılığı yalnız ve sadece çevre veya sosyal faktörlere bağlı görmek genetik faktörü, biyolojik gerçeği ihmal etmek bizleri, konuyu tümü ile değerlendirme imkânından mahrum etmekte ve yanlış sonuçlara götürmektedir. Başarıda, değerde genetik faktör ile sosyal faktörlerin payı tartışmalıdır. Ancak gen farklarının bazı tahminlere göre sosyal faktörlerden iki, bazı uzmanlara göre en az dört misli etkili olduğu iddia edilmektedir. Hoşumuza gitsin veya gitmesin okulda başarının en önemli unsurunun veraset olduğu yani genetik faktör olduğu iddia edilmektedir.

Nitekim aynı aile içinde, aynı okul, çevre ve servet şartları altında kardeşlerin birbirinden çok farklı başarı

gösterdikleri hepimizin kolayca müşahade ettiği bir olaydır.

Genetik faktör toplumda mobiliteyi ve seleksiyonu yani ayıklamayı sağlayan çok önemli bir unsurdur. Genetik faktör bazen kişinin yükselmesinde olumlu etkisi olmakta; bazen de olumsuz tesiri görülmektedir. *Olumsuz seleksiyon veya aşağı doğru mobilite* her toplumda aşikâr bir olaydır. Tarihte ün yapmış büyük fikir adamlarının, büyük sanatkâr, asker ve siyasilerin çocukları toplum hayatında babaları veya dedeleri kadar başarı gösterememişlerdir. Toplum içinde yükselme (seçkinler, değerliler seviyesini kazanma) yalnız sosyal faktörlere bağlı olsa idi bu faktörlerin aleyhe değişmediği veya daha elverişli olduğu toplumlarda başarıların sürekli olması ve azalmaması gerekirdi. Büyük bir devlet adamının veya fikir adamının ya da sanatkârın torunlarında aynı gücü, aynı seviyeyi görebilmek mümkün olamamaktadır. Sınıfların ve sınıf farklarının çok daha belirgin olduğu toplumlarda sosyal faktörlerin dışında başarıyı olumlu veya olumsuz etkileyen başka unsurlar da ortaya çıkmaktadır. Avrupada olduğu gibi sınıfların belirgin olmadığı Türk toplumunda bu durumu evleviyetle çok daha aşikâr bir şekilde görmekteyiz. Türk fikir, sanat, siyaset veya askerlik hayatında isim yapmış kişilerin torunları bugün Türk toplumunda bu seviyede başarılı ve etkili değildirler.

Değerci (meritokratik) görüş hayalperest eşitçilerin gerçeğe aykırı değerlendirmelerini reddetmekte; toplum içinde başarıyı, yükselmeyi yalnız zekâ ve çalışkanlık ve diğer meziyetlerden oluşan değerlere hasretmekte ve eğitim kademelerinin ancak değerlerini ispat edebilmiş kimselere açık olmasını kabul etmektedir. Değerci görüş aynı zamanda gerçekçidir. İnsanlar arasında tam bir eşitliği

sağlamanın mümkün olmadığına inanır. Toplumdan gelen faktörleri mümkün olduğu kadar ortadan kaldırarak zekâ seviyesi yüksek, çalışkan ve diğer meziyetleri olan kimselere ve yalnız onlara toplumda yükselme hakkını tanır. Toplumda sosyal işbölümü ve hiyerarşi bakımından bir farklılaşma, bir ayıklanma zaruri olduğuna göre *tercihin yalnız ve ancak değer ölçüsüne göre yapılmasını* ister. Zekâ seviyesi, çalışkanlık ve diğer meziyetler bugün *ölçülebilmesi mümkün değerler* halini almıştır. Değerlendirme ve ölçmede objektiflik ve kesinlik sağlandığı oranda değerci görüş uygulamada şüphesiz çok başarılı ve etkili olmak imkânını bulacaktır.

7 — Toplumsal açıdan eğitim:

Konuyu yalnız kişisel açıdan incelemek yeterli değildir. Eğitimin kişisel yönü olduğu kadar toplumsal yönü de vardır. Eşitçilik görüşü ile değercilik görüşü arasında bir tercih yapabilmek veya bu görüşleri değerlendirebilmek için eğitim sürecini etkileyen diğer faktörleri de gözönüne almak gerekmektedir. Bu faktörleri beş noktada toplayabiliriz:

a) Sosyal rollerin sınırlı olması ve tercih zarureti:

Daha evvel de belirttiğimiz gibi bir toplumda kişilerin alabileceği görevlerin tipleri ve sayısı aşağı yukarı sınırlıdır. Değerci (meritokratik) görüş ise bu *tercihin topluluer arasında bir tercih yapmak zarureti* vardır. Eğitimin temel fonksiyonu, kişileri bu görevleri (rolleri) en iyi şekilde ifa edebilecek şekilde yetiştirmektir. Eşitçi görüş tercih zarureti karşısında bir çözüm yolu getirememektedir. Değerci (meritokratik) görüş ise *bu tercihin toplumun bütün üyelerine açık bir yarışmada* sadece değer ölçüsüne dayanılarak yapılması gerektiğini savunur. Böyle-

ce aynı zamanda sosyal faktörlerin etkisi asgariye inmiş olacaktır.

b) Kaynakların sınırlılığı:

Toplumda eğitim talebini karşılayacak maddî kaynaklar ile personel kaynakları sınırlıdır. Bu bakımdan toplum, eğitim için yapılan harcamalarda kaynakların iktisadî açıdan israf edilmemesini sağlıyacak çözüm yollarını araştırmak zorundadır. Ayrıca değer ilkesine dayanmayan tercihler toplumda hem sosyal açıdan, hem de iktisadî açıdan bir israf sebebi olmaktadır.

c) Milletlerarası yarışma:

Dünya toplumları arasında aynı siyasî görüşleri benimseyen ülkeler arasında dahi bir yarışma mevcut bulunmaktadır. Ekonomi, teknik, kültür ve fikir hayatında ileri ülkeler arasında olduğu kadar az gelişmiş ve gelişme yolunda olan ülkeler arasında da bir yarışma mevcuttur. Milletlerarası amansız yarışma toplumdaki *değerler hazinesinin en iyi bir şekilde kullanılmasını* gerektirmektedir. Bu yarışma bakımından da eşitçilik görüşlerinin ikinci plânda kalması gerekmektedir. İngilizlerin pek sevdiği bir deyimle "eğitim pastası"nı eşit olarak değil, kişilerin değerine göre yani zekâ, çalışkanlık ve diğer meziyetlerine göre bölmek lâzımdır. Çünkü önemli olan yalnız kişisel açıdan değil, toplum açısından da en verimli sonucu almaktır. İster geri kalmış, ister gelişmekte olsun, ister ileri seviyede bir ülke olsun bu yarışma, toplumların kendi değer hazinelerini israf etmeden en verimli bir şekilde kullanmalarını gerektirmektedir.

ç) Nüfus patlaması ve kitle eğitimi:

Dünyada eğitim hayatını etkileyen diğer önemli bir olay da nüfus patlaması denilen olaydır. Bu olay eğitimin bünyesinde de değişikliğe sebep olmuştur. Özellikle yüksek öğretimde sayısı nisbeten az öğrenci ile yapılan *seçkin eğitiminin* yerini, çok sayılı öğrenci ile yapılan *kitle eğitimi* almıştır ve böylece eğitim seviyesi önemli şekilde düşme tehlikesine maruz bulunmaktadır. Eşitci görüş kitle eğitimini ve dolayısiyle eğitim seviyesinin düşmesini teşvik eden bir unsur olmaktadır. Kitle eğitimi toplumun genel eğitim seviyesinin yükselmesini sağlayan bir unsur olmakla beraber, toplum için çok önemli görevleri, rolleri ifa edecek kimselerin —yani seçkinlerin— en iyi bir şekilde yetiştirilmeleri, toplum için hayatî bir zarurettir. Eğitim siyaseti nüfus patlamasını ve kitle eğitimini bir vakıa olarak kabul etmekle beraber seçkinlerin, değerlerin —teknoloji ve kültür alanındaki önemli gelişmelere uygun olarak— çağın gereklerine uygun bir şekilde yetişmesini sağlıyabilmesi lâzımdır. Bu olay da tercihin, özellikle eğitimin üst kademelerinde yalnız ve ancak değer ölçüsüne göre yapılmasını gerektirmektedir.

d) Toplum baskısı:

Toplum içinde siyasî doktrinler arasındaki yarışma, eşitçi görüşün romantik cazibesi, geniş halk kitlelerinin siyasî iktidar üzerindeki baskıları eşitci görüşe özel bir ağırlık verebilmektedir. Eğitim siyaseti bir taraftan yukarda belirttiğimiz faktörleri, diğer taraftan bu siyasî baskıyı gözönüne alarak bir sonuca varmak durumundadır.

Bugün toplumun içinde bulunduğu problem şudur: Eşitlik ilkesi benimsenerek topluma vasat kimseler, yetersizler mi hâkim olacak, yani *mediokrasi* mi söz konusu olacak, yoksa değer ilkesi, sosyal adalete ve toplum ihtiyaçlarına en uygun bir ilke olarak, eğitim siyasetine hâkim mi olacaktır? Mediokrasi mi, meritokrasi mi?

Değer ilkesi bakımından Türk eğitiminin durumunu incelemeye geçmeden evvel Türk tarihinin en parlak döneminde değer ilkesinin mutlak olarak uygulandığını yani meritokratik bir toplum kurulabildiğini belirtmek isteriz. Önce tarihî misali kısaca verecek, sonra değer ilkesi açısından Türk eğitiminin başlıca meselelerine geçeceğiz.

8 — Osmanlı Devletinde değerci (meritokratik) çağ:

İstanbul'un fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar geçen dönem (1453-1566) Osmanlı İmparatorluğunun zirvede bulunduğu çağı gösterir. İmparatorluğu bu seviyeye yükselten şüphesiz sadece askerî güç değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun altın çağı aynı zamanda devlet yönetiminde sorumluluk taşıyan sivil ve askerî yöneticiler ile dinî liderlerin, değer ve başarı ilkesine göre seçildikleri, eğitildikleri ve devlet hayatında çeşitli alanlarda yükseldikleri çağdır.

Devletin sivil ve askerî yönetici kadrosu *Enderun Mektebinde* yani saray okulunda yetişmiştir. Enderun farsça iç demektir. Sarayın iç oğlanları ve Osmanlı ordusunun eliti devşirme yolu ile sağlanıyor ve Türk ve Müslüman olmayan kabiliyetli çocuklar İslâm toplumunda lider olarak yetiştiriliyorlardı. Devşirme usûlü İkinci Murat zamanında (1421-1451) siyasî elitin yetiştirilmesi için de uygulanmıştır. On ile yirmi yaşına kadar Türk ve Müslüman olmayan çocuklar haraç, bağış, esaret, satınalma gibi yollarla sağlanmış ve oniki-onbeşbin kişi arasından yılda yaklaşık olarak ikiyüz kişi seçilerek Enderun Mektebinde iç oğlanı olarak yetiştirilmiştir. Okulun öğretici kadrosunun yanında her on iç oğlanı için bir lala, rehber (tutor) olarak, kendi grubunun eğitiminden ve başarısından sorumlu olmuştur. O çağda Avrupa'da feodalite hâ-

kimdi ve yönetici sınıfa ancak yönetici sınıfın çocukları girebiliyordu.

Osmanlı Devletinin elit sınıfını yetiştiren ikinci müessese *medreselerdi.* Hukukçuları, öğretmenleri ve din adamlarını yetiştiren medreselere yalnız müslüman olanlar girebiliyordu. Fakat müslüman herkese açık olan bu okullarda yükselme ancak başarıya yani zekâ ve çalışkanlığa ve diğer meziyetlere bağlı idi.

Tarihimizden alınan bu örnek de göstermektedir ki bir devletin altın çağı, devletin sevk ve idare kademelerinde görev alacakların en başarılı ve kabiliyetli kimseler arasından seçilmesine, yetiştirilmesine ve sadece değerci ölçünün uygulanmasına bağlıdır. Osmanlı İmparatorluğunun altın çağında kurmayı başarabildiği değerci (meritokratik) toplum İstanbul'da 1554-1562 yılında elçilik yapmış bulunan *De Busbeck*'in dikkatini ve hayranlığını çekmiş ve Batılı fikir adamları ve tarihçiler tarafından ciddî inceleme konusu olmuştur*.

9 — Türk eğitim siyaseti bakımından önemli olan veriler:

Toplumsal açıdan eğitim hayatını etkileyen faktörleri incelerken tesbit ettiğimiz hususlar aynen Türk toplumu için de söz konusudur:

1) Sosyal rollerin yani görevlerin tip ve sayı bakımından sınırlılığı ve dolayısiyle bir tercih yapma zarureti Türk hayatı için de söz konusudur.

2) Eğitim hizmetlerine ayrılabilecek iktisadî kaynakların sınırlı bulunması kalkınma döneminde olan bir toplum için evleviyetle söz konusudur. Ayrıca eğitim ha-

(*) *Andreas M. Kazamias:* Education and the quest for modernity in Turkey. Chicago. 1969, s. 25-31, 32-34.

yatında iktisadî kaynakların israf edildiği bir vakıadır. Okullarda başarı düşüklüğü ve terk oranındaki yükseklik dolayısiyle eğitim hayatında endişe verici bir israf mevcut bulunmaktadır.

3) Milletlerarası yarışma alanında Türkiye kalkınma dönemine girmiş ülkeler arasındadır ve ileri ülkelerle arasındaki seviye farkını süratle kapatmak zorunluluğu karşısındadır. Bu itibarla Türk toplumundaki değerler hazinesini en iyi bir şekilde ve en verimli bir şekilde kıymetlendirmek Türk toplumu için daha önemli bir husustur. Türkiye ne insan kaynaklarını, ne de ekonomik kaynaklarını israfa tahammülü olan bir ülkedir.

4) Nüfus patlaması olayı Türkiye için yakın zamana kadar uygulanmış belli bir nüfus siyasetinin sonucu olmuştur. Nüfus patlaması Türk eğitimini kitle eğitimine yöneltmiş ve eğitim seviyesini düşürmüştür.

5) Siyasî doktrinler arasındaki yarışma ve insanların duygularına hitabeden eşitçi; değere değil, sonucu bakımından adeta yetersizliğe prim veren bir görüş eğitim hayatımızı olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Türkiye'de *olumlu seleksiyonun, yukarıya doğru dikey geçişin* yetersiz olduğu iddia edilmektedir. Türkiye'deki sınıf ve servet farkları Avrupa'daki toplumlar kadar belirgin, kuvvetli ve sürekli değildir. Kanaatımızca Türkiye'de olumlu seleksiyon yukarı doğru dikey geçişi sağlarken; *olumsuz seleksiyon olayı aşağı doğru dikey geçişe yani inişe* de sebep olmakta ve Türkiye'de belki Avrupa toplumlarında görülenden daha kuvvetli olan bu olay tâbir caizse kendiliğinden tabiî seleksiyon yolu ile sosyal adalete bir bakıma hizmet etmekte, fakat Türk eğitim hayatını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

10 — Anayasa ilkeleri ve eğitim siyasetimiz:

Anayasamız sosyal devlet, hukuk devleti, eşitlik ve temel haklara, aileye ve mülkiyet hakkına dayanan bir toplum modelini benimsemiştir.

"Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" (m. 12 f 1). "Hiç bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz" (f 2). Bu ilke eğitim hayatımızda vatandaşların devlet eğitim hizmetlerinden eşit olarak ve hiçbir imtiyaz söz konusu olmaksızın faydalanma hakkına sahip olduğunu gösterir.

Anayasamızın 14. maddesine göre "herkes yaşama, maddî ve manevî varlığını geliştirme haklarına sahiptir". Mülkiyet hakkını ve dolayısiyle sosyal devlet sınırları içinde gelir ve servet farklılığını kabul eden Anayasamızda maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkı vatandaşın devlet eğitim hizmetleri yanında *özel eğitim* hizmetlerinden de istifade edebileceğini gösterir.

Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme hakkına sahip olduğuna ve eğitim ve öğretim devletin gözetim ve denetimi altında serbest bulunduğuna, özel okulların bağlı olduğu esaslar devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenleneceğine göre (m. 21), herkesin eğitim seviyesini yükseltmek için özel öğretim müesseseleri kurmak ve onlardan faydalanmak hakkı Anayasa ile garanti edilmiştir.

Anayasamızın 50. maddesine göre "Halkın öğrenim ve öğretim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir... Devlet maddî imkânlardan yoksun *başarılı öğrencilerin* en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacı ile burslar ve başka yollarla

gerekli yardımları yapar". Bu hükümde değerci ilke, dolaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlarken Devlet yalnız başarılı öğrencilere yardım yapacaktır ve onların en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkabilmesini sağlayacaktır. Görülüyor ki Anayasamız aşağıdan tesviye esasını değil, kabiliyetlere en yüksek öğretim kademelerine kadar çıkma imkânının sağlanması esasını benimsemiştir. Esasen sosyal devlet ve sosyal adalet ilkeleri de bunu gerektirmektedir.

Anayasamızın genel ilkeleri ve eğitim hayatı ile ilgili ilkeleri, kanun önünde eşitlik ilkesi yanında değerci (meritokratik) ilkeyi de benimsemiştir. En yüksek eğitim kademelerine kadar çıkabilmek için öğrencinin başarılı olması, yani zekâ, çalışkanlık ve diğer meziyetlerden oluşan değere sahip olması şarttır. Başarılı öğrencinin iktisadî imkânları elverişli değilse, onu telâfi etmek vazifesi Devlete aittir.

11 — Millî Eğitim Reformu Stratejisi ve Millî Eğitim Temel Kanunu Tasarısı:

13 Ekim 1972 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanan Millî Eğitim Reformu Stratejisinde millî eğitim hayatımız için 20 temel ilke tesbit edilmiştir.

Bu ilkeler arasında konumuzu ilgilendiren, eğitimde genellik, verimlilik, imkân ve fırsat eşitliği, seçme-yönelteme ve rehberlik ile bütünlük ilkeleridir.

Eğitimde *genellik* ilkesi "eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olacaktır. Eğitimde hiçbir kişi ve aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacaktır" şeklinde ifade edilmiştir (2.3.5.).

Eğitimde *verimlilik* ilkesi bakımından "çeşitli eğitim kurumları ve öğretim programları arasında kabiliyete göre seçimi ve yönelmeyi sağlayacak yatay ve dikey geçişlerin bulunmasına önem verileceği" belirtilmiştir (2.3.9.2.).

Eğitimde *seçme, yöneltme ve rehberlik* ilkesine göre eğitimin devamınca öğrenciler bilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre çeşitli programlara yöneltilecek ... seçme ve yöneltme metotları geliştirilirken fertler arasında çevreden ve eğitim imkânlarının dengesiz dağılımından gelen farklılıkların etkisini giderecek tedbirlerin alınmasına dikkat edilecektir" (2.3.8.).

Eğitim sisteminde *bütünlük* ilkesi ise Türk eğitim sistemi yapısının yatay ve dikey geçişlere imkân verecek, birbirini tamamlayacak ve birbirlerinin yerine geçebilecek bir sistem bütünlüğü içinde düzenlenmesini gerektirmektedir (2.3.4.).

Eğitimde *imkân ve fırsat eşitliği* ilkesi ise "herkese bilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre eğitim görmede imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması" demektir. Devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacı ile parasız yatılılık, burs ve başka yollarla gerekli yardımları ...yapacaktır. Bu yardımlar ilk ve orta öğretimde karşılıksız olacaktır. Ancak yüksek öğretim paralı olacaktır (2.3.6.)

Eğitimde imkân ve fırsat eşitliği, kabiliyete göre seçim ve yönelme, yatay ve dikey geçişlere imkân tanıma Anayasamızda dayanaklarını bulan ve modern eğitim siyasetine hâkim olması gereken ilkelerdir. Millî eğitim hedeflerinin kalkınma plânlarında yer alan hedeflere uygun olarak tesbit edilmesi (2.3.16) ve millî eğitim hizmetlerinde bilimsel deney ve plânlı çalışma esasının ve genel olarak

plânlı eğitim ilkesinin benimsenmesi (2.3.17) hem modern toplumun gereklerine, hem de Anayasa ilkelerine uygundur. Millî Eğitim Temel Kanunu Tasarısı da bu ilkelere uygun olarak hazırlanmıştır.

Millî Eğitim Reformu Stratejisinde ve Millî Eğitim Temel Kanunu Tasarısında benimsenen ilkeler ve çözüm yolları arasında önemli saydığımız ve değerci görüşle bağdaşmayan bazı çözüm yolları veya değerci görüş bakımından bazı boşluklar mevcut bulunmaktadır. Bunları bu konferansın sonunda ana hatlariyle belirtmeyi gerekli görmekteyim.

a — Eğitimde kalite ilkesi:

Gerek Reform Stratejisinde, gerek Millî Eğitim Temel Kanunu Tasarısında, eğitimde kalite ilkesine yer verilmemiştir. Denebilir ki eğitimin kaliteli olması esastır, bu bakımdan bunun bir ilke olarak stratejide ve tasarıda belirtilmesi gerekli görülmemiştir.

Ancak Türk eğitim hayatını etkileyen faktörleri gözönüne aldığımız takdirde, özellikle kitle eğitimine yönelmiş eğitim kuruluşları yapısı içinde eğitimde kalite ilkesini ve üst eğitim kademesine öğrenci ve öğretmen olarak geçiş ilkesini açıkça belirtmenin Türk eğitim hayatı bakımından son derece önemli olduğu kanaatındayız.

Ayrıca reform stratejisinde *"eleyici eğitim"* sistemi eleştirilmiştir: yeni sistem yöneltme ilkesine dayalı olacaktır. Yöneltme temel eğitimden başlayıp üniversiteye kadar devam edecektir. Bunu sağlamak için bugünki eğitim sistemimiz genel eğitim yoluyla üniversitelere öğrenci yığan ve birbirlerine genellikle kapalı dikey eğitim kuruluşları içinde başarısız sayılan öğrencileri eleyen bir sistem olmaktan çıkarılacak ...meslek eğitimine ağırlık veren ve içerisinde yatay ve dikey geçişleri olan bir bütünlüğe kavuşturulacak ...sınıf geçme yerine öğrencileri başarılarına göre çeşitli programlara yönelten ders geçme düzeni uygulanacaktır."

Yöneltme yolu ile üst eğitim kademesine geçemiyecek durumdaki öğrencileri bilgi, istidat ve kabiliyetlerine uygun başka eğitim kuruluşlarına yöneltmek muhakkak ki eğitimde verimi artıracak önemli bir unsurdur. Ancak zekâ, çalışkanlık ve diğer meziyetler bakımından üst eğitim kademesine geçemiyecek durumda olanların elenmesi sağlanamadığı takdirde Türk eğitim hayatında değerci ilkeyi fiilen hâkim kılmak mümkün olamıyacaktır.

Bundan dolayı Millî Eğitim Temel Kanunu Tasarısında yer alan 13 temel ilkeye üç ilkenin daha ilâve edilmesini zarurî görmekteyiz:

Kaliteli eğitim: "Eğitimin her kademesinde kaliteli eğitim yapılır."

Eğitim Kurumu açılması: "Asgari öğretmen kadrosu tamamlanmadan örgün eğitim kurumu açılamaz. Asgarî öğretmen kadrosu yüksek öğretim kurumlarında özel kanunlarda, diğer eğitim kademelerinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmeliklerde gösterilir".

Üst eğitim kademesine geçiş: "Öğrencilerin ve öğretmenlerin üst eğitim kademesine geçmeleri o eğitim kademesinde aranan şartları haiz olmalarına bağlıdır".

b — Değerlendirme:

Reform stratejisinde temel eğitim okullarında (yani ilk ve orta okullarda) öğrenci başarısının değerlendirilmesinde objektif ölçme ve değerlendirme metodlarının kullanılacağı; başarısızlığın tek, başarının ise dört ayrı notla değerlendirileceği; ikinci kademe okullarında yani

orta okullarda sınıf geçme yerine ders geçme düzeninin uygulanacağı belirtilmiştir (3.1.2.3 iii).

Orta öğretimde de aynı ilkeler benimsenmiştir: "Orta öğretimde öğrenci başarısının değerlendirilmesinde objektif ölçme ve değerlendirme metodları kullanılacak; başarısızlık tek, başarı ise dört ayrı not ile değerlendirilecektir, sınıf geçme yerine ders geçme düzeni uygulanacaktır" (3.1.4.10).

Sınıf geçme sistemi ile ders geçme sistemi arasında tercih yapılırken yalnız teorik açıdan değil, sistem değiştirmenin uygulamada yaratabileceği problemler bakımından da bu tercihi değerlendirmek lâzımdır. Ders geçme usulünün benimsenmesi halinde bunun okul yönetimi bakımından ortaya çıkarabileceği problemler ve öğrenciler açısından sebep olabileceği mahzurlar bir *pilot denemeden* geçirilmeden bir sistem olarak benimsenmesi kanaatımızca çok tehlikelidir.

Bunun yanında orta okul ve liselerde *başarısızlığın tek, başarının ise dört notla değerlendirilmesinin Türk eğitim hayatında kaliteyi önemli şekilde düşürecek ve öğrencileri, hattâ öğretmenleri bugünkünden çok daha vahim bir şekilde üst eğitim kademelerinin önüne yığacaktır.* Değerlendirmede benimsenen bu ilkenin pedagojik yönlerini bilmiyoruz. Ancak bir öğretmen olarak şunu söyleyebilirim: Değerlendirme 5 numara üzerinden yapılacak, 1 numara öğrencinin dersde başarısızlığını, 2-5 numaralar başarısını gösterecek olursa, bunun öğrencilerin derse karşı göstereceği ilgi ve başarı seviyesi bakımından ne kadar mahzurlu olacağı aşikârdır. Reform stratejisinde benimsenen değerlendirme ilkesinin mutlaka geniş ölçüde tartışılması ve herhalde pilot bir denemeden geçirilmeden uygulamaya konulmaması lâzımdır.

c — Eğitim sisteminde bütünlük ilkesi:

Her derece ve türdeki okulları kendi içlerinde ve bunlarla yaygın eğitim kurumları arasında yatay ve dikey geçişlere imkân verecek, birbirlerini tamamlayacak ve birbirlerinin yerine geçebilecek bir sistem bütünlüğü içinde düzenlemek bir ilke olarak benimsenmiştir.

Bütünlük ilkesinin çeşitli liseler arasında ve yüksek öğretimde çeşitli kademe ve alanlardaki yüksek öğretim kuruluşları arasında ne şekilde gerçekleşebileceği belli değildir. İş bölümü, işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştirecek bir plânlama şüphe yok ki faydalı olabilir.

Reform stratejisinde bütünlük ilkesi ile çok amaçlı okul birbirinden ayrılmış gözükmektedir: Genel meslekî ve teknik öğretim programlarını bir yönetim altında toplayan çok amaçlı okul, reform stratejisine göre yalnız nüfusu az olan yerlerde kurulabilecektir (3.1.4.6).

Bütünlük ilkesi Üniversiteler Kanunu Tasarısına Millî Eğitim Komisyonu tarafından ilâve edilmiştir: "Yüksek öğretim bir bütündür. Yüksek öğretim kurumları Üniversiteler içinde bütünleşir" (m. 1).

Bugün yabancı ülkelerde aynı eğitim kademesindeki bütün okulları bütünleştirmek, birleştirmek cereyanı sarî bir hastalık gibi süratle yayılmaktadır.

Bu akım Türkiye'ye de sıçramıştır. Yeni görüşleri bütün yönleri ile bilmeden, lehde ve aleyhde olanların fikirlerini öğrenmeden, bu görüşleri teori, uygulama ve millî ihtiyaç ve özellikler açısından değerlendirmeden, hele yeteri kadar pilot denemeden geçirmeden benimsemek *eğitim hayatında kumar oynamak gibidir.* Orta ve yüksek öğretimde bütünlük ilkesinin sonuçlarını, fayda ve mahzurlarını, uygulama kabiliyetini bu ilkeyi teklif eden yet-

kili organların ayrıntılı bir şekilde incelemiş olmaları lâzımdır. Bu çalışmalar yapılmış mıdır, denemelerden nasıl bir sonuç alınmıştır? Bu soruların cevaplarını verecek durumda değilim; fakat konu hakkında bu konferansımda önemli gördüğüm bazı hususları belirtmeyi görev sayıyorum.

Çok amaçlı okul görüşü Amerika'da başlayan *'comprehensive'* okul akımını ifade eder. Bu akım bir süre sonra İngiltere'ye ve diğer ülkelere yayılmıştır. Almanya'daki *'Gesamtschule'* görüşü de bu akımı temsil eder. Bu okul modeli klâsik okul sisteminin otorite, hiyerarşi ve eleme ilkelerinden doğan mahzurları gidermek, fırsat eşitliğini gerçekleştirmek, farklı toplum sınıflarından gelen öğrencilerin birarada öğrenim görmelerini sağlamak ve bu suretle 'sınıf toplumunun mahzurlarını telâfi etmek', ilgi, istidat ve kabiliyetlere göre gelişme imkânını sağlamak, eğitimi ferdileştirmek için düşünülmüştür.

Temel eğitim döneminde toplumun her tabakasından gelen çocukların birarada öğrenim görmelerinin toplumsal faydaları aşikârdır. Problemler bu dönemden sonraki okullarda ortaya çıkmaktadır.

Orta öğretim kademesinde genel lise, teknik lise, meslek lisesi, öğretmen okulu.. birleştirilerek 'çok amaçlı okul' halini mi alacaktır? Yüksek öğretim kademesinde de bütün yüksek okullar, akademiler en cazip statüye veya prestije sahip üniversiteler içinde mi bütünleştirilecektir? "Çok amaçlı okul" modeli, bütünleştirilmiş okullar modeli kendilerinden bekleneni verebilecek midir? Yöneltme, bilimsel verilere uygun bir eleme, üst seviyede bir statü ayarlaması mı söz konusu olacaktır? Eğitim seviyeleri değişik olan öğretmenlerin statüsünde de bir birleştirme, üst seviyede bir statü ayarlaması mı söz konusu olacaktır? Başka deyimle üniversite öğretim üyeliği statüsü yüksek okullar öğretmenleri lehine kanun eli ile sulandırılacak mıdır? Değişik amaçlarla ve değişik seviyelerde öğretim yapılan bu okullarda eğitim seviyesi ve gayesi korunabilecek midir? Eşitliği sağlamak gayesi uğruna uygulamada emek, değer ilkesi feda edilmiş olmayacak mıdır? Bu tip okulların ekonomi, eğitim ve toplum açısından maliyeti ne olacakdır?

Bu sorulara kesin cevap vermek bugün için güçtür.

Bütünleştirme, çok amaçlı okullar akımının karşısında biri ideolojik, diğeri meslekî olmak üzere iki görüş vardır:

a) Sınıfsız toplum taraftarlarına göre sınıf eğitiminde eğitim 'tenkitçi, yıkıcı ve kurtarıcı' olmalı ve sınıf toplumunu ortadan kaldırmak gayesine yönelmelidir. Bütünleştirme, çok amaçlı okullar akımı 'gerici' bir okul modeli ortaya çıkarmakta ve sınıf toplumundakl haksızlıkları giderici (compensatory, kompensatorisch) bir eğitim sağlamaya çalışmaktadır. Amacı, temelde yatan asıl problemi halletmek olmadığı için bu akım kabul edilmemelidir. Bütünleştirilmiş, çok amaçlı okulların siyasal dayanışmayı (yani sınıfsız toplum ideali için mücadeleyi) büyük ölçüde güçleştireceği de ileri sürülmektedir! Bununla beraber sınıfsız toplum idealini benimseyenler bu okullarda da 'tenkitci, yıkıcı, kurtarıcı' faaliyetlere devam edilebileceğini ileri sürmekde ve bunun pratik yollarını da belirtmektedirler*.

b) Konuyu bir siyasî düzen meselesi olarak ele almayan bazı eğitimciler bütünleştirilmiş, çok amaçlı okul-

(*) *J. Beck:* Demokratische Schulreform in der Klassengesellschaft? (Erziehung in der Klassengesellschaft, München, 1971, s. 90 vd., 111, 114, 119-120).

lar akımını gerek teori, gerek uygulama bakımından reddetmektedirler. Avusturyalı fikir adamı sosyolog H. *Schoeck* bu akımın eğitim hayatını "iyiniyetle bir çıkmaz sokak"a götürdüğünü ve kıskançlık esasına dayandığını ileri sürmektedir**.

Görülüyor ki eğitimde bütünlük ilkesi konusunda teori ve uygulama açısından kesin bir değer hükmüne varmak kolay değildir. Her halde yetkili organların bu hususda karar verebilmeleri için önce, yukarda belirttiğimiz soruları açık bir şekilde cevaplandırabilmeleri lâzımdır.

★★★

Bir konferans süresi ve çerçevesi içinde meritokrasi terimini, eğitimde meritokrasi ilkesini ve meselelerini genel olarak açıkladıktan sonra Türk eğitim hayatiyle ilgili reform stratejisini ve kanun tasarılarını değerci görüş açısından incelemiş bulunuyoruz. Bu konuları ayrıntılı bir şekilde incelemek ve tartışmak gerektiğine şüphe yoktur. Fikir ve eğitim hayatımız bakımından önemi aşikâr olan bu konular üzerinde yeni inceleme, çalışma ve tartışmalar yapılmasını dilerken Türk Kadınları Kültür Derneğinin sayın Başkanına ve diğer yöneticilerine, bu konferansa katılan aziz dinleyicilerime ve dostlarıma şükranlarımı sunarım.

(**) *H. Schoeck:* Der Neid. Eine Theorie der Gesellschaft. Freiburg, 1968; Die integrierte Gesamtschule. Eine gutgemeinte Sackgasse (Allgemeine Schulanzeiger für die Bundesrepublik Deutschland, 2/1968/2, s. 4, 6-7).
Bu konu ve lehde ve aleyhde ileri sürülen fikirlere ait bibliyografya için bak. *Frommberger/Rollf:* Pädagogisches Planspiel. Gesamtschule. Braunschweig, 3. baskı, 1970, s. 187-193.

YIĞINLARIN ALDATILMASI

YIĞINLARIN ALDATILMASI *

1 — Konu ve plân: "Yığınların aldatılması" konusu ne Türkiye'ye, ne çağımıza, ne de sadece belli bir siyasî düzendeki insan toplumlarına has bir konudur. Bu konu, aslında belki her çağın ve her insan toplumunun konusu olmuştur.

Yığınların aldatılması, yığın-seçkin ilişkilerinin bir yönünü ilgilendirir.

Yığın-seçkin ilişkileri sosyoloji, sosyal psikoloji, siyasî ilim bakımından pek çok incelenmiş ve tartışılmtş bir konudur. Bu konular demokrasi, sosyalizm, faşizm, marksizm gibi büyük siyasî cereyanların ideologları arasında da çeşitli açılardan ve çok farklı bir şekilde ele alınmış, incelenmiş ve tartışılmıştır.

"Yığınların aldatılması" konusu ise hem birey psikolojisi, hem de toplum psikolojisi alanındaki ilerlemeler ve ayrıca haberleşme ve propaganda araçlarının süratle gelişmesi dolayısiyle bütün toplumlarda [gelişmiş-gelişmekte olan, kapitalist-sosyalist, otoriter (tek partili) - demokratik (çok partili)] düşünürlerin dikkatini çeken önemli bir konu halini almıştır. Çünki "yığınların aldatılması" - sebep ve şekilleri ne olursa olsun - hemen her toplumda görülen sosyal bir olay, sosyal bir hastalıktır.

(*) Bu konferans 2 Aralık 1975 tarihinde *Türk Kadınları Kültür Derneği*'nde verilmiştir.

Bir konferansta, "yığınların aldatılması" konusu ile ilgili bütün meseleleri değil incelemeye, bu meselelerin tamamına bile temas etmeye imkân olmadığı aşikârdır.

Bu konferansımda çeşitli siyasî ve iktisadî rejimlerde ve değişik gelişme safhalarında bulunan toplumlarda önce yönetici seçkin-yığın ilişkilerine ait başlıca konu ve meseleleri çok genel bir şekilde izah edecek, sonra "yığınların aldatılması" olayını genel plânda ve Türkiye şartları içinde tahlil etmeğe çalışacağım.

2 — **İnsan toplumlarına bakış:** Toplumları oluşturan insanlar arasında - çeşitli açılardan - farklar bulunduğunu, hukuk alanında eşitlik ilkesinin kabul edildiği toplumlarda dahi insanların birbirine eşit olmadıklarını görüyoruz.

Bu farklılaşmanın sebebi veya sebepleri nelerdir? İnsanların yaratılışda güç ve mizaç bakımından farklı olmaları mı? Acaba bu farklılaşmaya toplumdan gelen ve böylece toplum ve yapısını değiştirmek suretiyle bertaraf edilebilecek fertlerin servet ve eğitimindeki eşitsizlikler mi sebep olmaktadır? Yoksa toplumlardaki iktisadî, siyasî işbölümü ve hiyerarşi zarureti mi?

Farklılaşmanın sebeplerini doğru olarak teşhis edebilmek, farklılaşmayı ortadan kaldırmanın toplumlarda mümkün olup olmadığı konusunda doğru bir sonuca varmayı mümkün kılacak; tedavi yollarını ve bunların başarı sınırlarını gösterecektir.

Eşitcilik yani toplumdaki farklılaşmayı, işbölümü ve hiyerarşiyi ortadan kaldırmak sadece bir ideal, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ütopya mıdır? Bilerek yapılan büyük bir aldatmaca mıdır? Yoksa toplum hayatının mahiyeti ile bağdaşmayan ve toplum hayatı için farkına varılmadan kurulmuş tehlikeli bir tuzak mıdır?

Bu soruların tartışılmasını bir yana bırakarak bugün değişik siyasî düzende yaşayan insanların toplum içindeki dağılışlarını gerçekçi bir açıdan tesbit edelim. Farklılaşma; sosyal tabakalara, sınıflara, statülere, gruplara.. ayrılma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Verilen adlar, adlandırmadaki çıkış noktaları ne olursa olsun eşitçi siyasal doktrinlerin uygulanmak istendiği ülkelerde dahi görülen ortak özellikler şunlardır:

İktisadî açıdan: İnsanlar arasında üretim mallarına sahip olma açısından ve her halde gelir seviyesi açısından farklar vardır. İktisadî sınıfların ortadan kaldırılmak istendiği toplumlarda gelir seviyesi farkları bir dereceye kadar azalmış, fakat ortadan kaldırılamamıştır. İktisadî güç yerini ise siyasî güç, sosyal statü almış; bir çeşit farklılaşma yerine başka çeşit farklılaşma ortaya çıkmıştır.

Siyasî açıdan: Toplumların yönetenler - yönetilenler olmak üzere iki gruba ayrılması -siyasal düzenin mahiyeti ne olursa olsun- bir sosyal olgudur. İşletme -ister özel, ister kamu kesimine ait olsun; ister ekonomik faaliyet, ister kamu hizmeti ile ilgili olsun- hiyerarşiye, kumanda zincirine, karar verenler (kararlarını gerekirse zorla-uygulatanlar) —hakkında karar verilenler ayrımına dayanır. İdare edilenlerin sayısı ile karşılaştırıldığı vakit idare edenler daima bir *azınlık* olarak görülmektedir.

Başarı seviyesi veya özel vasıflar açısından: Sebepleri ne olursa olsun bir toplumda belli çalışma alanlarında kişilerin başarı seviyesi birbirinden farklı olmaktadır. Doğuştan meziyetler, insanların eğitim, aile veya refah seviyesinde, çalışma gücünde, anlayış ve davranışlarındaki farklar başarı, yükselme olayını etkilemektedir. Toplumun *yığın - seçkinler* olmak üzere ikiye ayrılması bir durum tesbitidir; bir değer yargısını ifade etmemektedir.

Bazı alanlarda ve kişilerde başarı ve yükselmenin sebeplerı tahlil edilince ahlakî açıdan bu yükselme sebeplerini tasvip etmemek, hatta yermek mümkündür.

Toplumu yığın-seçkinler (elit) olmak üzere ikiye ayıranların bu ayırmada uyguladıkları ölçü ve altbölümler hakkındaki görüşler değişiktir. Bu konuları incelemeden önce teorik görüşlerin gelişmesini anahatları ile tesbit etmek gerekir.

3 — Eşitlikçi ve seçkinci görüşler: İdeal toplumun hangi sınıflardan oluşması gerektiği ve bu sınıfların özellikleri, bu arada yığın-seçkin ilişkileri üzerinde asırlarca evvel düşünüldüğünü, tahliller yapıldığını, ideal toplum modelleri için teoriler kurulduğunu görüyoruz.

Bu çalışmalar, toplum içindeki kişiler ve gruplar bakımından, birbirine karşı olan iki temel görüşe dayanmaktadır. Birinci görüşe eşitlikçi, ikinci görüşe ise seçkinci (eşitsizlikci) görüş denilebilir[1].

(1) Bu konuda bk. Dr. Alâeddin *Şenel:* Eski Yunan'da eşitlik ve eşitsizlik üstüne. "Doktora tezi", Ankara 1971, XVI+605 s. (AÜSBF. yay. 307); Dr. Bülent *Dâver:* Siyasal bilime giriş. Ankara, 1968, s. 116 vd., 120-126; Prof. Dr. Münci *Kapani:* Politika bilimine giriş. Ankara, 1975 s. 69 vd., 81 vd. Leslie *Lipson:* Politika biliminin temel sorunları. Çev. Doç. Dr. Tuncer *Karamustafaoğlu*, Ankara, 1973, s. 103, 134 vd. 257. "AÜ HF. yay. 332; C. Wright *Mills:* İktidar seçkinleri. Çev. Ünsal *Oskay*. Ankara, 1974, 579 s.; Prof. Dr. Yaşar *Karayalçın:* Meritokrasi. Ankara, 1973 "Konferans". 15 s. (s. 4-5). (Bu kitapda s. 14 - 16)
T.B. *Bottomore:* Elites et société (İngilizceden çeviren: G. *Montfort)* Paris, 1964, s. 143 vd.; G. *Mosca:* The ruling class (Elementi di scienza politica). Çev. H.D. *Kahn*, 1939, 514 s. "S. IX - XLI: A. *Livingston*'un girişi"; F. *Parkin:* Class inequality and political order. Paladin, 1973, 205 s.

Sokrat (İ. Ö. 469 - 399), *Eflâtun* (İ.Ö. 427 - 347) ve bir bakıma *Aristo* (İ.Ö. 384 - 324) üçlüsü Eski Yunan'da eşitsizlikci büyük felsefe sistemlerinin en güçlü kişileri olarak görülür. Devleti en iyiler (aristokat'lar) yönetmelidir. Sokrat asalete, Eflâtun bilge ve akıla, Aristo ise erdeme dayanan en iyiler yönetimini işlemiştir[2]. Daha önce Miletus'lu[3] şehirci ve filozof *Hippodamos* (İ.Ö. V. asır) toplumu güçlüler (savunma ile uğraşanlar), çalışanlar (üretimden sorumlu olanlar) ve seçkinler (toplumun yönetiminden sorumlu olanlar) olmak üzere üç gruba ayırmıştı[4].

Ortaçağda askerî güce ve kan bağına dayanan asiller, şövalyelik en iyiler yönetimi görüşünün uygulamada bir devamıdır. Fizyokratların *"dépositaires de l'évidence"*i, Saint-Simon'cuların *"hommes généraux"*su, F. Le Play'nin *toplum otoriteleri* seçkinler konusu ile ilgilidir[5]. Seçkinler teorisi ise daha sonra XIX. asrın sonunda İtalyan düşünürleri *G. Mosca* (1858-1941)'nın ve *V. Pareto* (1848 - 1923)'nun eserleri[6] ile oluşmuştur.

(2) *Şenel,* age., s. 361 vd.; V. *Pareto:* Les systèmes socialistes, Paris, 1926, C. I, s. 273 vd.; C. II, s. 4-5.

(3) Miletus Batı Anadolu'da Büyük Menderes nehrinin o çağdaki mansabında bugünkü Kalabak Tepede kurulmuştur (Britannica, 1969 baskısı C. 15, s. 443).

(4) L. *Baudin:* Elite. Handwörterbuch der Sozialwissenschaften. C. III, 1961 s. 198; Britannica, 1969 baskısı, C. X, s. 617. Ayrıca bak. ve karş. *Şenel,* age., s. 470, 525; A. *Şenel:* Eski Yunan'da siyasal düşünüş, Ankara 1968, s. 183 "AÜSBF. yay. 258".

(5) *Baudin,* age., s. 199. Ayrıca *Pareto,* age., C. I, s. 288-289'a da bak.

(6) G. *Mosca:* Elementi di scienza politica. 2 c. Torino, 1895. Bu kitabın İngilizce çevirisi için 1 numaralı nota bak. V. *Pareto:* Trattato di sociologia generale. 2. c. Firenze, 1916 (Traité de sociologie générale, 1919); les systèmes socialistes, 2. baskı, Paris 1926, C. I, s. 25 vd. 273 vd., C. II, s. 437 vd.

4 — Birey ve toplum psikolojisi: "Yığınların aldatılması" hem birey (fert), hem de toplum psikolojisi ile ilgilidir. *Solon* (İ. Ö. 640 - 558) *"Her Atinalı kurnaz bir tilkidir, Pnyx'de* (halkın toplandığı yerde) *ise bir koyun sürüsüdür"* derken[7] ferdin topluluk içinde ne kadar değiştiğini belirtiyordu.

G. Tarde (1843 - 1904) "les lois de l'imitation" (Taklit Kanunları) adlı eseri ile (1890); *G. Le Bon* (1841-1931) "La psycologie des foules" (Topluluklar Psikolojisi) adlı eseri ile (1895), *Pavlov* (1849 - 1936) ise şartlandırılmış refleksler alanındaki çalışmaları ile bu konuda yeni bir çığır açmışlardır.

Bu kısa açıklamadan sonra seçkin ve yığın ayırımı üzerindeki görüşlere geçebiliriz.

5 — Seçkinler (elit): Geniş anlamda seçkinler her alanda belli bir başarı seviyesini aşabilenlerdir (Pareto)[8].

Seçkinleri kendi aralarında dört ana gruba ayırmak mümkündür:

Siyaset alanındaki seçkinler: Toplum içinde siyasî gücü elinde tutanlar (iktidardaki seçkinler, hükümeti idare eden seçkinler, yönetici sınıf, siyasî sınıf) ve siyasî gücü elde etmek isteyenler (iktidara talip olanlar, iktidar

(7) J. C. *Papalekas:* Masse. Handwörterbuch der Sozialwissenschaften, C. VII, 1961, s. 220.

(8) *Pareto:* Traité de sociologie générale, 1919, s. 1296-1298; *Bottomore,* age., s. 9-11; *Kapani,* age., s. 84; *Karayalçın,* age, s. 2-3 (Bu kitapda s. 16-17).
C. W. *Mills* "iktidar seçkinleri" (power elites) deyimiyle askerî, ekonomik ve siyasal iktidar seçkinlerini ifade etmektedir (Özellikle s. 386-387'ye bak.).

peşinde koşanlar, karşı-yönetici sınıf veya rakip-yönetici seçkinler) siyaset alanının seçkinleridir.

İş ve yönetim hayatındaki seçkinler: Ekonomi kesiminde yöneticiler (manager'ler), genel müdürler, kamu kesiminde yüksek memurlar, asker kesiminde komutanlar, geniş anlamı ile bürokratlar.

Bilim ve teknik alanındaki seçkinler: Her meslekde üstün seviyelere varmış uzmanlar, geniş anlamıyle teknokratlar.

Fikir alanındaki seçkinler: Toplumun fikir ve kültür hayatını etkileyen, fikirlerin yaratılmasına (üretilmesine), yayılmasına, eleştirilmesine doğrudan doğruya katkıda bulunan seçkinlere *entellektüel* adı verilmektedir (Düşünürler, filozoflar, yazarlar, sanatçılar vs.). Entellektüeller ile diğer seçkinler arasında kesin sınır çizmek güçtür. Özellikle entellektüel, aynı zamanda bilim ve teknik alanında da tanınmış bir uzman veya siyasal elit içinde yer alan bir seçkin de olabilir. Entellektüellerin oluşumu, fonksiyonu, sorumluluğu, toplumun siyasal hayatı içindeki etkileri, yeri, diğer seçkin gruplariyle ilişkileri, eğitimin yaygınlaşması dolayısıyle gelecekteki durumu çeşitli çalışmalara konu olmuştur[9].

(9) *Bottomore,* age., s. 82-88, 101-103. Ayrıca bak. *Baudin,* age, s. 198-203; L. *Baudin:* Les intellectuels, Paris, 1964, 125 s. (Que sais-je serisi); E. *Shils:* Intellectuals. Int. Encyclopedia of Social Sciences, 1968, c. 7, s. 399-415.
Polonyalı devrimci yazar W. *Machajski*'nin XX. asrın başında, *sosyalist hareketin tatmin edilmemiş entellektüellerin ideolojisi* olduğu ve bu hareketin başarılı olması halinde sınıfsız bir toplumun değil "Devlet kapitalizmi"nin ve entellektüellerden oluşacak *yeni bir yönetici sınıfın* ortaya çıkacağı hakkındaki görüşü üzerinde dikkatle durulmalıdır (bak. *Bottomore,* s. 82). Bu görüş ile M. *Djilas*'ın "Yeni Sı-

6 — Yığın: Toplumda seçkinler azınlık olduğu halde yığın (kitle) çoğunlukdur. Benzerleri arasında özel vasıfları olmayan, kendi hayatlarını yaşıyan, normal, vasat insanların oluşturduğu çoğunluğa yığın (kitle) adı verilmektedir.

Toplumda son iki asırda görülen değişiklikler yığınların yapısını ve gücünü de değiştirmiştir. Nüfus artışı ve şehirleşme kitlelerin biraraya gelmesine, sayısal büyümeye sebep olmuştur. Sanayileşme toplumdaki kişi başına düşen gelirin ve hayat seviyesinin yükselmesine sebep olmuş; fakirliğin yerini refah almıştır. Eğitimin yaygınlaşması ve bir azınlık imtiyazı olmakdan çıkması yığınların eğitim seviyesini yükseltmiş, cehaletin yerini büyük ölçüde genel kültür almıştır. Genel oy, yığınların siyasal gücünü arttırmış; toplumda söz sahibi olmasını sağlamıştır. Fikir, eleştirme ve değerlendirme düzeyi düşük olan yığınlar servet, kültür ve hukuk alanındaki gelişmeler sonucunda sayısal güçlerinin bilincine vararak toplumu geniş ölçüde etkilemeye başlamıştır. İspanyol düşünürü *Ortega y Gasset* 1926 yılında yayınlamaya başladığı yazılarında bu değişimi düzeyleme (servet, kültür ve hukuk

nıf" görüşü arasındaki yakınlığı belirtmek isterim. (M. *Djilas:* Yeni Sınıf. Komünist sisteminin bir tahlili. Çev. H. Tayfur *Sonkar*. İstanbul 1974, 290 s.)

Ayrıca politikacı ile entellektüel ilişkileri bakımından *Ortega y Gasset:* La révolte des masses (İspanyolcadan çeviren L. Parret) Paris 1961. s. 31'e bak. ve 214 ile karş. Ortega'nın bu eseri çeşitli yazıları biraraya getirilerek Fransız okuyucular için yazılan bir önsözle ilk defa 1937 yılında yayınlanmıştır.

Bu kitap "Kitlelerin Ayaklanması" adı ile Seçkin *Çağan* tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul, 1968). Kitapda Tahir *Alangu*'nun "Kitleleşme olayı ve kitle adamı" başlıklı bir yazısı da vardır (s. 7-22).

alanındaki farklılıkları tesviye) olarak tanımlamış, çağımızın bir *düzeyleme çağı* olduğunu belirtmiştir. Ortega yığınların güçlenmesi ve toplum hayatını esaslı şekilde etkilemesine yığınların başkaldırması adını vermiştir[10].

Çağımıza hâkim olan yeni *yığın insanı*'nın karakterini tahlil eden Ortega'nın gözlemleri özetle şunlardır: günü gününe yaşama arzuları için sınır tanımamak, herşeyin kendisi için caiz olduğunu sanmak, kendi sınırlarını bilmemek, kendisini hiç bir vecibeye tabi saymamak. Çağımızın yığın-insanı çevresi tarafından şımartılmış bir çocuk gibidir. Kendisini kendisine yeter zanneder, mükemmelliğinden hiç bir zaman şüphe etmez, itaatsizdir ve seçkinlerin yerini almak iddiasındadır; vasat olmayı bir hak sayar, diyalog ve tartışmayı kabul etmez; şiddet eylemlerini son çare olarak değil, ilk çare olarak görür[11].

Ortega'nın 50 yıl önce ileri sürdüğü bu görüşlerin isabetli ve bugün de geçerli olup olmadığını, geçerli ise ne ölçüde ve toplumun hangi kesimleri için geçerli olduğunu tartışmak bu konferansın konusu dışında kalır. Yığın-seçkinler ilişkisinde toplumu ve konferansımızın konusunu yakından ilgilendiren siyaset alanındaki seçkinler-yığın, yani yönetici sınıf-yığın ilişkisidir. Bu ilişkilere geçmeden seçkinler teorisinin siyasî doktrinler içindeki yerini açık bir şekilde tesbit etmekde yarar vardır.

7 — Seçkinler teorisi ve siyasî doktrinler: Seçkinler teorisinin karşısında eşitcilik teorisi bulunur. Seçkincilik

(10) *Ortega y Gasset*, age., s. 45, 62 (Türkçe çeviri, s. 23, 43-44). Türkçe çeviride "eş düzeylere gelme çağı" terimi tercih edilmiştir.

(11) *Ortega y Gasset*, age, s. 89, 90, 100, 106, 117, 118 (Türkçe çeviri, s. 71-73, 83-84, 94, 104-106).

"élitisme" adı verilen teorinin temel görüşü toplumu, bir azınlık olan seçkinlerin idare ettiği ve ilerde de yine seçkinlerin idare edeceği görüşüdür.

Bu noktadan hareket edilerek çok farklı sonuçlara varılabilir: Seçkinliğin sebebini 'ırk'da bulanlar bu teori ile ırkçılığı, azınlık yönetiminin gerekli olmasına dayananlar otoriter siyasî doktrinleri meşru gösterebilirler ve demokrasi düşmanlığı yapabilirler; Marks'cı doktrinin temel görüşlerinde yanıldığını ispat edebilirler vb.

Seçkinler teorisini, başlıca üç siyasî doktrin açısından değerlendirmek gerekir:

a. *Totaliter - otoriter siyasî doktrin ve seçkinler teorisi:* Toplumu yönelten ve yöneltmesi gereken seçkinlerden oluşan azınlıktır; çoğunluğun yönetimi toplumun bozulmasına, demagojiye, yığınların hegemonyasına sebep olur. İki İtalyan düşünürü olan Mosca (1858-1941) ve Pareto (1848 - 1923)'nun, seçkinler teorisi ile, İtalya'da faşizme öncülük yaptıkları ileri sürülmüştür[12].

b. *Marks'cı doktrin ve seçkinler teorisi:* Marks'cı doktrin, komünist toplum düzeninde, kişinin sınıfının, mesleğinin, Devletin baskısından, yabancılaşmaktan kurtulacağı; çünki komünist toplumda insanı işine esir eden işbölümünün, toplumdan gelen eşitsizliklerin, sınıfların ve Devletin olmayacağı görüşünü savunur. Seçkinler teorisi, Marks'cı doktrinin *'sınıfsız toplum'* ve *eşitcilik* ilkelerine karşıdır: her toplumda mutlaka bir azınlık olarak yönetici sınıf bulunacaktır ve eşitcilik toplumda gerçekleşemiyecektir. Seçkinlerin bulunmadığı bir toplum sıhhatli, başarılı ve etkin bir toplum olamaz.

(12) *Kapani*, age., s. 87.

c. *Demokratik doktrin ve seçkinler teorisi:* Klâsik demokratik doktrin "halkın, halk için, halk tarafından yönetimi" ilkesine dayanır. Halk tarafından yönetim yani dolaysız (direkt) demokrasi ancak küçük toplumlarda mümkündür. Bu toplumlarda dahi halk yönetiminin ne dereceye kadar gerçekleşebileceği tartışılabilir. Halkın yaptığı, iktidar için yarışma halindeki liderleri ve yöneticigrubu seçmektir. Böylece demokratik doktrin değişmiş, demokrasi ilkesi *"..halk tarafından yönetim"*, değil *"halk tarafından kabul edilen yönetim"* şeklini almıştır[13].

Modern demokratik doktrin ile seçkinler teorisi şu şekilde bütünleşebilir: her toplumda yönetici grup azınlıktır; başka deyimle siyasal güç "oligarşik" dir[14]. Demokratik toplumda yönetime, siyasal güce herkes talip olabilir, herkese açık yarışmada siyasal seçkinler tercihi seçimle yapılır ve iktidara gelen siyasal grup seçmenlerine karşı sorumlu olur (açıklık-yarışma-seçim-sorum)[15].

(13) J. *Schumpeter* (1883-1950)'in görüşü. Bak. Capitalisme, socialisme et démocratie. Paris, 1961 s. 385, 422 vd. Kitapda eseri İngilizceden Fransızcaya çeviren G. *Fain*'in "Kapitalist inisyatif mi, yoksa sosyalist norm mu?" başlıklı bir girişi de vardır (s. 13-55).
Schumpeter'in bu ünlü eseri Türkçe'ye Dr. Tunay *Akoğlu* ve Rasin *Tınaz* tarafından çevrilmiş ve "Kapitalizm, sosyalizm ve demokrasi" adı ile yayınlanmıştır: C. I. Kapitalizm. Marksizmin bir açıklaması ile. (Çev. Dr. T. *Akoğlu*), İstanbul, 3. baskı, 1974, 251 s. C. II. Sosyalizm ve demokrasi (Çev. R. *Tınaz*), İstanbul, "2. baskı", 1971, 267 s., özellikle s. 179, 232 vd.

(14) Dilimizde çok kullanılan "oligarchie", Grekçe "oligos" - küçük, az sayıda, "arkhein" - yönetmek, emretmek kelimelerinden oluşur.

(15) *Kapani*, age., s. 87-89'a da bak.

8 — Ortak olan nokta: Marks'cı doktrin sınıfsız toplum ideali dolayısıyle eşitçidir. Sosyalist ülkelerdeki uygulama ise otoriter - totaliter devlet görüşünü yansıttığı için seçkinci görüşe yönelmiştir. Ayrıca sosyalist ülkelerdeki devrim ve Devlet yönetimi anlayışı azınlıkdaki yönetici seçkinlerden oluşan kadro partisi ilkesine dayanmıştır. Sosyalist ülkelerdeki eğitim siyaseti de eşitciliğe değil, seçkinlere, liyakate ve yarışmaya dayanmaktadır.

Demokratik doktrinde "halk tarafından yönetim" ilkesinin yani bir bakıma eşitcilik ilkesinin gerçekçi olmadığı anlaşılmış "halk tarafından kabul edilen yönetim" ilkesi ile siyasal elitlerin varlığı ve önemi kabul edilmiştir.

Benimsediği siyasî yapı ne olursa olsun toplum, kendisini yönetecek ve her alanda yükseltecek seçkinlere muhtaçtır. Toplumun gelişmesi ve meselelerini çözebilmesi geniş ölçüde seçkinlerin bilgi, ahlâk ve davranış seviyesine bağlıdır. Sosyalist toplumlar doktrindeki eşitcilik ilkesine rağmen, dogmatizmin kurbanı olmamayı bilmişler; gerçekci davranarak *meritokratik* (değere, liyakate dayanan) ve seçkinlere önem veren bir siyaset uygulamışlardır[16].

Demokratik toplumun kaderi, yığınların baskısı karşısında veya diğer sebeplerle *eşitcilik tuzağına* düşüp düşmemesine, toplumda siyaset veya diğer alanlardaki seçkinleri, görevlerini yerine getirebilecek güçde yetiştirebilmelerine bağlıdır. Seçkinler teorisi ile demokratik doktrini bütünleştirme çabalarının gayesi demokrasiye (yani çok partiye, temel haklara, genel oya) dayanan *açık toplumu, düzeyleme çağındaki çıkmaz yoldan ve tuzakdan kurtarmak;* yığın-seçkin ilişkilerinin toplumdaki hayatî önemini belirtmektir.

(16) Bak. *Karayalçın*, age, s. 6-8. (Bu kitapda s. 23-26).

9 — Yığın - yönetici sınıf ilişkileri: Toplumda yığın ile yönetici sınıf arasındaki ilişkilerin üç önemli yönü vardır:

a) Seçkinlerin sirkülasyonu. Sosyal mobilite (geçiş) ile ilgili problemler.

b) Yığınların baskısı.

c) Yığınların aldatılması.

a) Seçkinlerin sirkülasyonu. Sosyal mobilite (geçiş) ile ilgili problemler: Sosyal gruplar çağımızda kapalı sınıflar olmakdan çıkmıştır. Bir sosyal grupdan diğerine geçiş olayı ve bundan doğan problemler sosyologların üzerinde durduğu temel konulardan biridir. Geçiş teşvik edilmeli midir? Geçişlerin azalmasının veya artmasının mahzurları neler olabilir?

İtalyan sosyoloğu ve düşünürü *Pareto* bu konuyu yönetici seçkinler ve siyaset açısından incelemiştir. *"Seçkinlerin sirkülasyonu"* teorisinin anahatları şöyledir: İktidar için mücadeleler tarihi iktidar için mücadele eden seçkinlerin tarihidir. Alt tabakalarda yeni ve güçlü bir seçkinler grubunun birikmesi halinde bunlar üst tabakaya geçip siyasî iktidardakiler gurubuna katılmak veya onların yerini almak isterler. Bu geçiş normal yollar ile sağlanamazsa, düşük kalitedeki unsurlar üst tabakalarda birikir ve iktidarda kalma yollarından faydalanacak seviyede olmazlar ise, geçiş kanallarındaki tıkanıklık, yönetim gücüne sahip ve kuvvet kullanmaya hazır yeni, rakip seçkinler grubunun ihtilâline ve iktidara el koymasına sebep olur. Bundan dolayı *"Tarih aristokrasilerin (yani seçkinlerin) mezarıdır"*[17].

(17) *Bottomore*, age., s. 55.

Yığından, iktidara talip yönetici seçkinler gurubuna ve oradan iktidara hâkim yönetici seçkinler gurubuna geçiş kolaylıkları toplumda siyasî hayatta huzuru sağlar.

"Seçkinlerin sirkülasyonu", adını değiştirerek ve uygulama alanını genişleterek sosyal siyasetin bir ilkesi olmuştur: sosyal mobilite (sosyal hareketlilik) yani bir sosyal grupdan başka bir sosyal gruba, bir sosyal statüden başka bir sosyal statüye geçebilme ilkesi.

Sosyal mobilite ile ilgili başlıca iki problem şudur:

— Geçiş hangi ilkelere dayanmalıdır? Liyakata ve rekabete dayanmayan geçiş imkânları sosyal grupların seviyesini olumsuz etkilemez mi?

— Geçişde aşırı sürat toplum için tehlikeli olmaz mı? Grupları oluşturan kişilerde süratli değişme grubun tecanüsünü (türdeşliğini) ve toplumdaki sürekliliği, istikrarı, etkinliği, temel konularda seçkin grupları arasındaki görüş ve eylem birliğini bozmaz mı?[18].

Burada bu iki problemin Türk toplum hayatı açısın-

(18) Bu konuda *Mannheim, Eliot* ve *Aron*'un görüşleri için *Bottomore*, age. s. 137-138'e bak. R. *Aron'un* "La lutte des classes" adlı ünlü kitabı Türkçeye çevrilmiştir (Sınıf mücadelesi, Sanayi cemiyeti üzerine yeni dersler. Çev. Oral *Güngör*, İstanbul 1973, 331 s.).

Işığın prizmaya girmeden önceki, prizma içindeki ve prizmadan çıktıktan sonraki safhaları ile karşılaştırılarak modern topluma geçiş safhasında bulunan toplumlara F. W. *Riggs prizmatik toplum* adını vermiştir. *Gelişme halindeki (yani prizmatik) toplumlarda* tabakalaşma kaleidoskop'a (yani sallayınca renkleri devamlı olarak değişen oyuncak dürbüne) benzetilmiştir (Gelişmekte olan ülkelerde İdare. Prizmatik toplum teorisi. Amme İdaresi Dergisi, 1968, C. 1, sa. 2, s. 122 vd., 125). *Prizmatik toplumlarda düzenli ve durulmuş bir sosyal tabakalaşma yoktur (kaleidoskopik tabakalaşma).*

dan ayrıca incelenmesi gerektiğine işaret ederek yığın-yönetici seçkin ilişkisinin ikinci yönüne geçebiliriz.

10 — b) Yığınların baskısı: Halkın ihtiyaçlarını ve sorumlarını yöneticilere duyurması toplumda gerginliği azaltır. Ancak yığınların elinde genel oy gibi güçlü bir silâh olmasına rağmen sosyal grupların baskıları zaman zaman şiddet eylemlerine dönüşmektedir. Daha evvel belirttiğimiz gibi *Ortega* çeşitli dozdaki bu baskıları genel olarak "yığınların ayaklanması" olarak vasıflandırmıştır.

Tek partili otoriter-totaliter ülkelerdeki yığınların baskısı ile siyasal grubların açık yarışma halinde olduğu çok partili ülkelerdeki yığınların baskısı arasında önemli farklar vardır.

Menfaat gruplarının baskı gücünden faydalanarak sırf fırsatları sömürmek için fiyat veya ücret artırmak, eğitimde tavizler koparmak maksadıyla yaptıkları baskılar ve elde ettikleri sonuçlar çok defa toplum menfaatleri ile çelişmektedir.

Diğer bir olay da toplum içindeki sosyal gruplarla iktidarı ele geçirmek isteyen rakip siyasal grupların *işbirliği* yapmasıdır. Bu işbirliği ile toplum hayatı işlemez bir hale getirilmek istenmektedir. Adalet, disiplin ve yönetim örgütlerinin şiddet olaylarına seyirci kalmaları psikolojik propaganda ve mücadele vasıtalarının ne kadar başarılı bir şekilde kullanıldığını göstermektedir (Telkin, taklit ve korku reflekslerinden faydalanılarak sağlanılan şartlı refleksler, mitler, semboller, sloganlar vs.).

Çağımızda yığınların baskısı ile yığınların aldatılması olayları o kadar birbirine karışmıştır ki bunları açık bir şekilde teşhis etmek ve birbirinden ayırmak güçleşmiştir.

Yığından, iktidara talip yönetici seçkinler gurubuna ve oradan iktidara hâkim yönetici seçkinler gurubuna geçiş kolaylıkları toplumda siyasî hayatta huzuru sağlar.

"Seçkinlerin sirkülasyonu", adını değiştirerek ve uygulama alanını genişleterek sosyal siyasetin bir ilkesi olmuştur: sosyal mobilite (sosyal hareketlilik) yani bir sosyal grupdan başka bir sosyal gruba, bir sosyal statüden başka bir sosyal statüye geçebilme ilkesi.

Sosyal mobilite ile ilgili başlıca iki problem şudur:

— Geçiş hangi ilkelere dayanmalıdır? Liyakata ve rekabete dayanmayan geçiş imkânları sosyal grupların seviyesini olumsuz etkilemez mi?

— Geçişde aşırı sürat toplum için tehlikeli olmaz mı? Grupları oluşturan kişilerde süratli değişme grubun tecanüsünü (türdeşliğini) ve toplumdaki sürekliliği, istikrarı, etkinliği, temel konularda seçkin grupları arasındaki görüş ve eylem birliğini bozmaz mı?[18].

Burada bu iki problemin Türk toplum hayatı açısın-

(18) Bu konuda *Mannheim, Eliot* ve *Aron*'un görüşleri için *Bottomore,* age. s. 137-138'e bak. R. *Aron'un* "La lutte des classes" adlı ünlü kitabı Türkçeye çevrilmiştir (Sınıf mücadelesi. Sanayi cemiyeti üzerine yeni dersler. Çev. Oral *Güngör,* İstanbul 1973, 331 s.).
Işığın prizmaya girmeden önceki, prizma içindeki ve prizmadan çıktıktan sonraki safhaları ile karşılaştırılarak modern topluma geçiş safhasında bulunan toplumlara F. W. *Riggs prizmatik toplum* adını vermiştir. *Gelişme halindeki (yani prizmatik) toplumlarda* tabakalaşma kaleidoskop'a (yani sallayınca renkleri devamlı olarak değişen oyuncak dürbüne) benzetilmiştir (Gelişmekte olan ülkelerde İdare. Prizmatik toplum teorisi. Amme İdaresi Dergisi, 1968, C. 1, sa. 2, s. 122 vd., 125). *Prizmatik toplumlarda düzenli ve durulmuş bir sosyal tabakalaşma yoktur (kaleidoskopik tabakalaşma),*

dan ayrıca incelenmesi gerektiğine işaret ederek yığın-yönetici seçkin ilişkisinin ikinci yönüne geçebiliriz.

10 — b) Yığınların baskısı: Halkın ihtiyaçlarını ve sorunlarını yöneticilere duyurması toplumda gerginliği azaltır. Ancak yığınların elinde genel oy gibi güçlü bir silâh olmasına rağmen sosyal grupların baskıları zaman zaman şiddet eylemlerine dönüşmektedir. Daha evvel belirttiğimiz gibi *Ortega* çeşitli dozdaki bu baskıları genel olarak "yığınların ayaklanması" olarak vasıflandırmıştır.

Tek partili otoriter-totaliter ülkelerdeki yığınların baskısı ile siyasal grubların açık yarışma halinde olduğu çok partili ülkelerdeki yığınların baskısı arasında önemli farklar vardır.

Menfaat gruplarının baskı gücünden faydalanarak sırf fırsatları sömürmek için fiyat veya ücret artırmak, eğitimde tavizler koparmak maksadıyla yaptıkları baskılar ve elde ettikleri sonuçlar çok defa toplum menfaatleri ile çelişmektedir.

Diğer bir olay da toplum içindeki sosyal gruplarla iktidarı ele geçirmek isteyen rakip siyasal grupların *işbirliği* yapmasıdır. Bu işbirliği ile toplum hayatı işlemez bir hale getirilmek istenmektedir. Adalet, disiplin ve yönetim örgütlerinin şiddet olaylarına seyirci kalmaları psikolojik propaganda ve mücadele vasıtalarının ne kadar başarılı bir şekilde kullanıldığını göstermektedir (Telkin, taklit ve korku reflekslerinden faydalanılarak sağlanılan şartlı refleksler, mitler, semboller, sloganlar vs.).

Çağımızda yığınların baskısı ile yığınların aldatılması olayları o kadar birbirine karışmıştır ki bunları açık bir şekilde teşhis etmek ve birbirinden ayırmak güçleşmiştir.

11 — o) **Yığınların aldatılması:** İktidarda bulunan veya iktidar için mücadele eden siyasal grup azınlıkdır. Çoğunluk, siyasal konular karşısındaki tutumu bakımından, *ilgisizler* (siyasal olmayan tabaka —*apolitical strata*)— çeşitli derecelerde siyasal konularla *ilgilenenler* olmak üzere iki gruba ayrılabilir. İkinci grupdakiler de siyasal konuları önemseyen, bunlar hakkında bilgi sahibi olan, iktidar için yapılan mücadelede taraf olmadan, başka deyimle iktidar mücadelesine seyirci kalarak siyasal konularda faal olan kişiler şeklinde alt gruplara ayrılabilir[19].

Siyasal iktidar için yarışma tek parti ile yönetilen toplumlarda genel olarak parti içinde ve kapalı olarak cereyan eder; çok partili toplumlarda ise yarışma hem parti içinde, hem de partiler arasında, partiler mekanizmasının işlemediği hallerde istisnaen partiler dışında cereyan eder.

İktidara seçim, hile, kuvvet, şiddet yollarından biri ile gelmek mümkündür. Fakat iktidarda kalabilmek için, uzun sürede, -diğer unsurların yanında- halkoyunun desteği de önemlidir. İktidara talip olanlar iktidara gelmek, iktidarda olanlar güçlerini sürdürebilmek için halkın desteğini kazanmak veya direnişini etkisiz hale getirmek maksadiyle çeşitli yollardan ve araçlardan faydalanırlar.

Kendi şahsî meziyet, kabiliyet ve sezgileri ile siyasî propaganda sanatının ustası olanlar bu sanatı, ferdî ve kollektif psikoloji araştırmaları bugünki düzeye varmadan, yüzyıllar boyunca meharetle uygulamışlardır. Çağımızda reklâm ve siyasî propaganda ferdî ve kollektif psikoloji verilerine de dayanan bir bilim ve sanat işi olmuştur.

Açık veya kapalı yarışma halindeki siyasal gruplar açısından toplum *aldatılmaya elverişli olanlar-aldatılmaya*

(19) Bu konuda Amerika'lı siyaset bilimcisi R. *Dahl*'in görüşleri için *Kapani*, age., s. 98, 101'e bak.

elverişli olmayanlar, direnebilenler olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. *Tchakhotine* aldatılmaya elverişli büyük grubun (les violables) % 90 olduğunu, bu grubun siyaset konularında ilgisiz olanlardan ve siyaset konularında ilgilenmelerine rağmen irade ve tenkit (olayları değerlendirme) güçleri zayıf olanlardan oluştuğunu belirtmiştir. Psişik şiddete ve iğfale dayanabilenler, toplumu ilgilendiren konularda aktif olabilenler, irade ve tenkit güçlerini kaybetmiyenler ise *Tchakhotine'e* göre % 10'dur. Bedenî esaret yerini çağımızda *ruhsal esaret* almıştır ve toplumun % 90'u bu tehlikeye maruzdur[20].

Aldatmaya elverişli olan grup ile aldatmaya dayanabilen grup arasındaki sayısal ilişki (% 90-% 10) elbette

(20) S. *Tchakhotine:* Le viol des foules par la propagande politique. Paris 1952, s. 151, 152, 174.
M. *Djilas* Stalin dönemindeki muhaliflerin durumunu *"fikir esirleri" (esclaves intellectuels)* olarak tanımlanmıştır (Une societé imparfaite. Le Communisme désintégré. "The imperfect society. Beyond The New Class." Calman-Levy, 1969, s. 87.
Aşırı sol totalitercilerin İngiliz Üniversitelerindeki faaliyetleri; özellikle Kuzey Londra Politekniğinde son dört yıl içinde yaptıkları K. *Jacka*, C. *Lox* ve J. *Marks* adlı üç öğretim üyesi tarafından *"The Rape of reason"* (Aklın aldatılması) adlı eserde incelenmiştir (1975, Churchill Press Ltd.). Bu kitap "Yığınların aldatılması" konusunu aydınlatan ve ayrıca bu çeşit olaylar karşısında "Toleransı savunanların hücuma geçmeleri" gerektiği görüşüne yer veren yeni bir eserdir (The Times Higher Education Supplement, 26.9.1975, s. 3, 8. Ayrıca "Reason re-raped" başlıkla yayınlanan iki okuyucu mektubuna da bak. Aynı dergi, 17.10.1975).
Fransızca "Viol", İngilizce "Rape" kelimeleri "aldatma, iğfal" yanında *"ırza geçme"* anlamına da gelir. Yazarların bu kelimeleri hangi anlamda kullandıkları hususu artık okuyucuların takdirine kalmıştır!

bir tahmindir ve gerçeği tam aksettirmeyebilir; bu oranın toplumlara göre değişebileceği de söylenebilir. Doğru rakam ne olursa olsun gerçek, toplumun çok büyük bir kısmının aldatılmaya açık olduğudur.

Aldatma süreci, insanı sadece birey olarak veya topluluk içinde bulunan kişi olarak ele almak suretiyle, iki yönde yürütülmektedir. Birincisi birey psikolojisine, ikincisi sosyal psikolojiye dayanır.

12 — a) Birey psikolojisi açısından: Büyük Rus bilgini *Pavlov*'un (1849-1936) araştırmalarına dayanarak kurulan refleksler bilimi ve şartlandırılmış refleksler teorisi (yani insanlarda da tabiî refleksler yanında şartlandırma faktörleri ile sunî reflekslerin sağlandığı ve sağlanabileceği görüşü) ticarî reklâmlar ile siyasî propaganda ve hatta eğitim alanında birçok problemleri çözmüş ve bu alanlara uygulama bakımından yeni ve saymakla bitmeyecek imkânlar getirmiştir.

Pavlov'un köpek denemesinde defalarca tekrar edilen bir ses, et olmadan köpekde salya ifrazına sebep olmuştur. Şartlandırma faktörü gözü veya kulağı etkileyen., ses (söz, şarkı), ışık, işaret (harf, rakam, resim), belli hareketler vs. olabilir. Aynı sloganların durmadan monoton bir şekilde tekrar edilmesi ile fikir seviyesi yani tenkit (değerlendirme) gücü düşük olanları etkilemek, kişide zihnî yorgunluk, yarı uyku hali *(somnolence)* yaratmak suretiyle o kişiyi propagandacının iradesi, etkisi altına almak mümkündür.

Telkin refleksi yanında taklit refleksi de önemlidir. Şartlandırma ajanının bu olayı görenleri de aynı şekilde etkilediği Pavlov'dan sonra tesbit edilmiştir. Taklit refleksi hem kişisel açıdan, hem de topluluk psikolojisi açısından önemlidir. Taklitin önemi G. *Tarde* (1843-1904) tarafından şu şekilde belirtilmiştir. "Toplumlaşabilme, taklit edebilmekden başka şey değildir"[21].

Canlının savunma refleksi tehlike halinde hareket gücünü etkileyerek bir nevi *uyku haline (cataplexie)* veya irade gücünü etkileyerek bir nevi *hareketsizlik* haline *(catalepsie)* sebep olabilir[22]. Siyasal mücadelede korkutmak, tehdit etmek suretiyle aldatmak, daha doğru deyimle *sindirmek* bu canlı psikolojisine dayanır.

13 — b) Toplum psikolojisi açısından: Kişinin tek başına olduğu vakit görülen ruhsal durumu ile bir topluluk içindeki davranışları arasında önemli farklar olduğu tesbit edilmiştir. Sosyal psikolojide topluluk (foule) içinde kişinin durumu G. *Le Bon*'un "Psycologie des foules" adlı eserinde (1895) incelenmiştir ve konu, çağımızda çok ayrıntılı incelemelere konu olmuştur[23].

Psikolojik bir bütün olan *topluluk (foule)* ile daha sürekli bir bütün olan *yığın (masse)* arasındaki benzerlik ve farklar bu konferansın dışında kalan çok ayrıntılı ve tartışmalı bir konudur[24].

Toplulukda topluluk 'ruhu'na hâkim olan elebaşılar (meneur) ile topluluk 'ruhu'na yani elebaşıların iradesine tabi olanlar arasında bir ayırma yapmak gerekir. *"Elebaşısız bir topluluk eylem gücü olmayan şekilsiz bir varlıktır"* (G. Le Bon). Elebaşılar bir nevi *"ruh mühendisi"* dir. Toplulukdaki kişiler, taklit veya korku refleksi sonucu, elebaşılar ve topluluğun diğer üyeleri ile özleşirler[25].

(21) *Tchakhotine*, age., s. 36-37, 155; *Dâver*, age., s. 264-267.
(22) *Tchakhotine*, age., s. 39-40.
(23) *Tchakhotine*, age., s. 136 vd. "G. Le Bon'un bu eseri Selâhattin *Demirkan* tarafından *'Kitleler psikolojisi'* adıyle Türkçeye çevrilmiştir (2. bas. İstanbul, 1974, 203 s.)
(24) *Tchakhotine*, age., s. 136 not 1, 142: *Schumpeter*, age., s. 386-387.
(25) *Tchakhotine*, age., s. 154, 173.

Yalnız başına bir şahısdan beklenmiyen davranışların topluluk havasına giren aynı kişide görülmesi topluluk içindeki kişinin adeta başkalaştığını gösterir. "Her Atinalı kurnaz bir tilkidir; Pynyx'de (halkın toplandığı yerde) ise bir koyun sürüsüdür" sözü bu başkalaşmayı *Solon*'un (İ.Ö. 640 - 558) 25 asır önce müşahade ettiğini gösterir.

14 — Türkiye'deki durum. Genel olarak: Aynı şartlar altında bulunan toplumlarda aynı problemlerin ortaya çıktığı görülüyor. *Ortega*'nın 50 yıl önce toplumda müşahade ettiği özellikler yaşadığımız çağda Türkiye'de de görülmektedir: Nüfus artışı - şehirleşme - sanayileşme - hayat seviyesinin yükselmesi - eğitimin yaygınlaşması - genel oy - çok partili hayat- yığınların baskısı ve yığın insanı tipinin Türk toplumunda ortaya çıkması.

Türk toplumunu Batılı toplumlardan ayıran bazı özellikler Türkiye'nin durumunu ağırlaştırmaktadır:

a) Ekonomi düzeni olarak benimsenmiş olan karma ekonomi sistemi yani özel (kapitalist) kesim - kamu (sosyalist) kesim ayrımı henüz kendi kaidelerine göre işleyen "rasyonel" bir düzeye varamamıştır. Özel kesim, kapitalizmin Avrupa'da ilk ortaya çıktığı çağdaki düzeyi aşamamıştır. Kamu kesimi ise Devlet sermayesini sömüren kuruluşlarla dolmuştur, o da rasyonel ve verimli bir düzeye varamamıştır.

Mümkün olduğu kadar az emek ile mümkün olduğu kadar çok para kazanmak hırsına ve fırsatçılığa açık olan ve bunlara müsamaha gösteren bir toplumda ilkel duyguların gelişmesi, yığınların baskısının artması olağandır.

b) Türkiye'de fikir ve tartışma düzeyi henüz Avrupa'daki toplumların fikir ve tartışma düzeyinde değildir. Avrupa'yı Avrupa yapan unsurlardan biri de entellektüel gücü ve düzeyi; fikir hayatında asırlarca süren birikim ve olgunlaşmadır.

Entellektüel geleneğin yerleşmediği, fikir alanındaki seçkinlerin sayı, fikir gücü ve fikir ahlâkı bakımından yeterli olmadığı toplumlarda yığınların baskısı ve aldatılması olayları toplum hayatını, bu durumda olmayan toplumlara göre elbette daha çok etkileyecektir.

Entellektüelin toplum içindeki fonksiyonu ve sorumu "aydınlatmak"dır. Bunun için entellektüel adını verdiğimiz seçkinlerin önce bu görevi yerine getirebilecek fikir gücünde ve düzeyinde olması ve sonra görevini ve sorumunu yerine getirebilecek moral güce ve yüreğe sahip olması gerekir.

Türkiye'de entellektüel geleneğin henüz yeteri kadar yerleşmemiş olmasının sebebleri arasında, bu alanda sosyal sürekliliğin sağlanamaması, sosyal mobilitenin sosyal süreklilik aleyhine olması, seçkin yetiştirme mekanizmasında eğitimin, süzgeçlerin ve entellektüel iklimin yeterli olmaması zikredilebilir.

Türk toplumu, bu durumda iken Avrupa'daki toplumların karşılaştığı problemler karşısında kalmıştır.

Türkiye'deki durumu genel olarak tesbit ettikten sonra toplum hayatımızı çeşitli yönleri ile etkileyen üç konu üzerinde ayrıca durmak isterim.

15 — Seçkinlerin önemi: Teoride "eşitcilik" ve "sınıfsız toplum" ilkelerine dayanan Marks'cı doktrinin uygulamada meritokrasiye ve seçkinlere dayandığını daha evvel belirtmiş bulunuyorum (nu. 8). Türk toplumu, diğer demokratik toplumlar gibi, fakat Türk toplumunun özellikleri dolayısıyle onlardan daha fazla, *düzeyleme çağının tuzağına*, eşitcilik tuzağına düşmek tehlikesi içindedir. Seç-

kinlerin önemini kavrayamamak Türkiye'nin siyaset ve eğitim hayatını tehdit etmektedir.

a) Siyaset hayatımızda *kitle partileri* seçimi kazanmanın lâzım ve kâfi olduğu görüşündedir. Siyasî iktidara gelmek için seçim lâzımdır ama iktidarın sürdürülmesi ve hele başarılı olması için yeterli değildir. Seçkinleri ve kadroları ihmal eden siyasî partiler Türk toplumunda siyasal dengenin bozulmasına ve huzursuzluğa sebep olmaktadır. Türkiye'nin yakın siyasî tarihi bu konuda yeteri kadar acı derslerle doludur.

b) Eğitim hayatımıza *kitle eğitimi* hâkimdir. Kitle eğitiminin tabii sonucu eğitim seviyesinin düşmesi, kaynakların israf edilmesi ve Türk toplumunu yükseltecek seviye ve sayıda seçkinlerin yetiştirilememesidir. *"Kalite, "başarıya dayanan fırsat* eşitliği" ve "eğitim kurum ve kademelerinde yatay ve dikey geçiş yollarının öğrencilerin kabiliyet ve *başarılarına* dayanması" ilkeleri 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda ve ayrıca uygulamada yer almamıştır[26]. Türkiye'de yığınların baskısından ve kitle eğitimi havasından kurtulmuş, gerçek anlamda seçkin yetiştirecek eğitim kuruluş ve / veya programlarına ihtiyacımız vardır. Türk eğitimi düzeyleme çağının tuzağından kendisini kurtarmasını bilmelidir.

16 — Yığınların baskısı: Çok partili siyasî hayatta partiler ve rakip gruplar arasındaki yarışma yığınların ilkel duygularını sömürme, aşağıdan düzeyleme şeklinde ortaya çıkınca Türk toplumunda yığınların baskısı ayrı bir özellik ve önem kazanmıştır. Demagojiye, yığın dalkavukluğuna, yığınları aldatmaya elverişli bir ortam ve ayrıca

(26) *Karayalçın*, age., s. 10-13 (Bu kitapda s. 30-34).

Devlet gücünün, özellikle yürütme gücünün güçsüzleştirildiği bir ortam içinde Türkiye'de yığınların ve menfaat gruplarının baskısı toplum menfaatleri ile çelişecek şekilde artmıştır:

a) Tarım ürünlerinin fiyatları konusunda görülen baskılar ve partilerarası yarış Türkiye'de kaliteyi düşürmüş ve fiyatları arttırmıştır. Tütün ve özellikle çay üreticilerinin baskıları bu alanda örnek gösterilecek tipik olaylardır.

b) Sendikaların işçi ücretleri ve kıdem tazminatı konusundaki baskıları, bu alanda sendikalar arasındaki yarışma ve bazı siyasal partilerin veya grupların bu yarışmayı körüklemeleri Türk ekonomi hayatını çıkmazlara sürüklemektedir. Özellikle kamu kesimindeki işletmelerde Devlet sermayesi sömürülmektedir. Artan ücretlerin ve kıdem tazminatının yükleri karşısında bu işletmelerin gerçek malî durumları hesaplanmamıştır.

c) Türkiye'de yığınların baskısının herkesce en kolay bir şekilde görülebileni yüksek öğretim alanındadır[27]. Öğrenci olaylarının siyasal yanı bir tarafa bırakılır ve akademik yönü üzerinde durulursa görülen şudur: *Siyasal eylemciler* yüksek öğretimdeki *yetersizlerle işbirliği yapmakta ve ayrıca* siyasal eylemciler - yaptıkları işler sonucu - akademik yönden *yetersizleşmektedirler*. Yüksek öğretim alanındaki başarısızlığa ve yetersizliğe dayanan yığılmanın, politik taraftar avcıları için en elverişli ortamı sağladığına şüphe yoktur.

17 — Yığınların aldatılması: Türk toplumu, birey ve toplum psikolojisinin bütün inceliklerinden; telkin, taklit ve korku reflekslerinden yararlanmak suretiyle yürütü-

(27) *Karayalçın*, age., s. 8 (Bu kitapda s. 25-26).

len, mitleri ve sloganları ile, göze ve kulağa... hitap eden her çeşit şartlandırma faktörleri ile bir şartlandırılma, aldatılma ve hatta sindirilme süreci içindedir.

Türk toplum ve fikir hayatı açısından önemli olan, kanaatımca, bu sürecin şu veya bu siyasî doktrin yönünde olması değildir. Önemli olan etkisi altına aldığı kişilerde *tartışma ve değerlendirme gücünü ortadan kaldırması, kişiliksiz kuklalar, sahibinin sesi ile şartlandırılmış plâk - insanlar yaratması*, Tchakhotine'nin deyimiyle, *ruhsal esirler üretmesidir.*

Türkiye'de yığınların aldatılması sürecinde üç çeşit seçkinler grubunun etkisini görmekdeyiz:

18 — a) Siyaset alanındaki seçkinlerin etkisi: Siyasî iktidar için yarışma halinde bulunan bazı gruplar en uygun ortamın, yarışmanın yarış kaideleri dışına çıkılarak yürütüldüğü zaman gerçekleşebileceğini sanmıştır. "Kötü para iyi parayı kovar" veya "yalan doğruyu yaşatmaz" sözlerinin siyaset hayatımızda doğruluğu bazı olaylarla teyit edilmiştir. "Bulanık suda balık avlamak" kolaylığı, toplumun fikir düzeyinin yeterli olmayışı ve siyaset alanını etkileyememesi, gereken fikir güçlerinin yokluğu veya etkisizliği siyaset alanını "serbest" alan haline getirmiştir. Kavramlar keşmekeşi[28] siyaset alanındaki aldatma sürecini kolaylaştırmaktadır (Demokrasi, faşizm , özgürlükçü demokrasi, bağımsız Türkiye, özerk üniversite, sağcı - solcu, gerici - ilerici, devrimci - karşı devrimci, antidemokratik gibi).

Türkiye'de siyaset alanındaki bazı seçkinlerin yığınları aldatmaya yönelik çalışmalarını siyaset alanındaki diğer seçkinlerin karşılaması güçtür. Çünkü "kötü para, iyi parayı kovar". Dengeyi etkileyebilecek güçde olanlar uzmanlar ve özellikle entellektüel seçkinlerdir.

(28) Kelimelerin, kavramların zâlimliği konusu için bak. S. *Chase:* The tyranny of words. New York, 1938; G. *Leff:* The tyranny of concepts. A critique of Marxism. London, 1961.

19 — b) Uzmanların durumu: Bilim ve teknik alanındaki uzmanların Türk toplum hayatındaki etkilerini, misyonlarına ve durumlarına göre değerlendirmek gerekir.

Yığınların aldatılmasına dolaysız sebep olanlar: Bunlar uzmanlık alanlarına giren konularda bilerek, kasden yazı ve sözleri ile yığınları aldatan uzmanlardır. Yeteri kadar uzmanlaşmamış kişilerin farkına varmadan yazı ve söz ile sebep oldukları aldatma olayları bu grubun ikinci türünü oluşturur.

Yığınların aldatılmasına dolaylı sebep olanlar: Uzmanların, bilim ve teknik alanındaki seçkinlerin bir misyonu da kanaatımca kendi alanlarında demagoji yapılması halinde doğru olanı, inceleme ve araştırmaya dayanarak halkoyuna açıklamaktır. *Susma* yolu ile yığınların aldatılmasına sebep olan uzman - seçkinler Türk toplumunda esen demagoji havasının başlıca sorumluları arasında gösterilebilir.

Bu konuda çeşitli örnekler vermek mümkündür. Hukuk alanında anayasa ve idare hukuku konularında, özellikle Anayasa Mahkemesi ve Danıştay ile ilgili ciddî meslekî konularda çeşitli sebeplerle susmayı tercih eden uzmanlar halkoyunu aydınlatmamak suretiyle aldatmaya ve buhrana sebep olmaktadır.

Başka tipik bir örnek de sekiz yıl önce buğdaya zarar veren böceklerle savaş için İskenderun'da kurulması düşünülen *Kobalt 60* tesisi ile ilgili olarak estirilen havadır.

Bu tartışmalarda uzmanların yetersizliği veya susmayı tercih etmeleri Türkiye'yi besinlerin ışınlandırılması konusunda yıllarca geride bırakmıştır.

Uzmanlık alanı dışında uzman imiş gibi hareket edenler: Ortega y Gasset'in eserinde "uzmanlığın barbarlığı" konusunda yazılanlar Türk toplumu için de üzerinde durulacak konulardır (s. 155 vd). Bir alanda uzmanlaşma, o uzmanı, ilim adamını diğer alanlar bakımından yığın - adamı haline getirmektedir. Ortega bu durumu "modern barbarlık" olarak tanımlamıştır. Türk toplumunda bu tiplerin de olumsuz etkileri olduğunu belirtmek gerekir. Belki de Kobalt 60 olayının kökünde bu unsur da yer almış bulunmaktadır.

Yarı - uzmanlar: Kendi alanlarında yeteri kadar uzman olamıyan kimselerin uzman olarak toplumda görev almalarının olumsuz sonuçları, yığınların aldatılması alanında da görülmektedir.

20 — c) **Fikir alanındaki seçkinlerin, entellektüellerin durumu:** Türkiye'de uzmanlar için söylenenleri entellektüeller için de tekrar etmek mümkündür. Esasen Türkiye'de eğitim sistemi entellektüel'den ziyade diplomalı ve uzman yetiştirmeye yönelmiştir. Ayrıca Türkiye güçlü bir entellektüel mirasdan da mahrum kalmıştır.

Sayısı esasen az olan entellektüellerin büyük bir kesimi Türkiye'de *bağımlı* (siyasî partilere veya gruplara angaje) entellektüeller durumundadır. Siyasî hayatın cazibesi, siyasî partilerin iktidar için yarışda entellektüelleri kendi saflarına kazanma gayretleri, bağımlı entellektüeller için basın ve diğer sosyal baskı grupları, hatta iktidar veya muhalefetteki siyasî partiler tarafından gösterilen itibar, ayrıca gerçek ve güçlü bir entellektüel geleneğinin yokluğu Türkiye'de *bağımsız* (yani siyasî bir partinin veya

grubun uydusu olmayan) entellektüellerin yetişmesine, çoğalmasına, toplumda gerçek yerlerini almalarına engel olmaktadır.

21 — **Sonuç:** Türkiye'de her alanda aydınlığa, seviyeli tartışmaya ve değerlendirmeye dayanan bir halkoyuna ihtiyaç vardır. Yığınları aldatmak yolu, vatandaşları plâk-insanlar, robotlar haline getirme yolu bir süre için başarı sağlayabilir. Ancak görülmektedir ki siyasal şartlandırmanın en yüksek seviyede gerçekleştirildiği toplumlarda bile bir gün insanlar, hele entellektüeller fikir tekeli ve gerçeklere konan anbargo karşısında baş kaldırabilmektedir.

Hiç bir siyasî ideoloji "mutlak ve değişmez" ilkelere dayanmamaktadır. Toplumlar değiştikçe doktrinlerin yetersiz veya yanlış yönleri anlaşılmakta ve dogmatik düşünenler ne derlerse desinler *sürekli "revizyon"* olayı ile karşılaşılmaktadır.

Her toplumda aldanacak insanlar oldukça aldatacaklar çıkacaktır. Türk toplumunun siyasî kültür bakımından olgunlaşması, demagojiye, ruhsal ve entellektüel aldatmaya direnebilecek güçde olan insanların artmasına bağlıdır. Şartlandırma faktörlerinin etkisi dışına çıkarak düşünen, tartışan ve değer hükmü verebilen insanlar ancak ruhsal esir, sahibinin sesinin uydusu olan plâk - insan, robot - insan olmakdan kurtulabilir.

Yığınların *aldatılması*, ancak yığınların *aydınlatılması* ile önlenebilir[29].

(29) *Dâver*, age., s. 252-253'e bak. "Acı gerçek şudur ki kamu oyu kritik dönemlerde... feci şekilde yanılmaktadır... Kamu oyuna karşı lüzumundan fazla hassas olan siyasal otoritelerin kararsızlıkları, baskıya boyun eğişleri yönetici kudreti felce uğratmaktadır. Demokratik ülkelerin hastalığı işte budur. *Kamu oyu denilen anonim kudret resmi otoritelerin elinden karar yetkisini almıştır" (W. Lippmann).*

Türkiye'de yığınların aldatılması konusunda asıl görev bence *bağımsız* entellektüellere düşmektedir. Bağımsız entellektüelin misyonu siyasî doktrinlerin dogmatizmi ve siyasî partilerin tutumları, yarışan siyasî menfaatler üstünde kalarak fikrî bağımsızlığını korumak; doğru düşünmeye, doğru görmeye çalışmak, söz ve yazıları ile toplumu aydınlatmak ve bu şekilde topluma hizmet etmektir.

Bağımsız entellektüel hakkında toplumdaki grupların değer hükümleri ise çok değişiktir: grupların görüş veya menfaatleri ile bağdaştığı sürece beğenilir; bunlarla ters düşünce yerilir. Bağımsız entellektüel özellikle bağımlı entellektüeller ve partizanlar tarafından yerilir ve renksizlikle suçlanır. Grubun menfaati veya görüşü ile ters düşünce kişiliğinin veya görüşlerinin değiştiği sanılır. Politik menfaatler için öyle konuştuğu veya yazdığı ileri sürülür ve işlerine gelmeyenler taralından çok defa ağır şekilde itham edilir.

Bağımsız entellektüelde değişmeyen misyonuna imancı, objektif kalma iradesidir.

Bir Fransız yazarının şu sözleri entellektüel dürüstlük açısından örnek sayılmalıdır: *"İsterseniz liberal, isterseniz sosyalist olunuz; fakat yalancı olmayınız"*[30].

Türkiye'de yığınların aldatılması konusunda sorum taşıyanların başında Türk toplumunun her kesimdeki seçkinleri ve herhalde bağımsız entellektüeller gelir. Esasen Türkiye'de demokrasi hayatı ve düzeni, yarışan siyasî doktrinlerin, siyasî partilerin ve siyasî menfaatlerin uydusu ve aleti olmayan bağımsız fikir adamlarının sayısına, seviyesine, sorumluluk duygusuna, hizmet anlayışına ve medenî cesaretine bağlıdır.

(30) J. *Rueff:* L'ordre social, yeni baskı, Paris, 1948, s. 632-633.

TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ
GENEL MERKEZİ YAYINLARI

KİTAPLAR

KONFERANSLAR:

1 — Milletimizi ayakta tutan kıymet hükümleri; 26 Ocak 1967 - Dr. Mjgân Cumhur.

2 — Sosyal meselelerimiz içinde aşırı cereyanların yeri: 2 Şubat 1967 - Saadet Kaçar Evren.

3 — Günümüzün fikir akımı: 15 Şubat 1967 - Prof. Tahsin Banguoğlu.

4 — Sosyal değişmelerimizin hastalıkları: 22 Şubat 1967 - Prof. Dr. Aydın Yalçın.

5 — Aile ve Basın: 1 Mart 1967 - Nezihe Araz.

6 — Sosyal meselelerimizin içinde "Aşırı Cereyanların Yeri" 27 Mart 1967 - Saadet Kaçar Evren.

7 — Bir Dil Konferansı: 15 Nisan 1967 - Nihad Sâmi Banarlı.

8 — Doğu'da, Batı'da İslâm'da kadın: 26 Nisan 1967 - Prof. Dr. Necmeddin Erbakan.

9 — Sosyalizm ve Demokrasi: 27 Ekim 1967 - Doç. Dr. Nevzat Yalçıntaş.

10 — Komünizm ve Maarifimize düşen vazifeler: 4 Kasım 1967 - Sâmiha Ayverdi.

11 — İlim ve Ahlâk: 15 Kasım 1967 - Assoc. Prof. Korkut Özal.

12 — Sosyal meselelerimizin içinde aşırı cereyanların yeri: 10 Aralık 1967 - Saadet Kaçar Evren.

13 — Eğitim ve Kültür politikamızda kitap ve kütüphanenin yeri: 25 Aralık 1967 - İsmet Binark.

MALİ KÖKCÜ
ARŞİVİ

15 — Dünya ve bilhassa Türkiye'deki Gençlik Problemleri: 8 Mayıs 1968 - Prof. Eva Buck.

16 — Gençlik meseleleri ve mesulleri: 11 Ocak 1969 - Sâmiha Ayverdi.

17 — Demokratik Düzen Anarşik Usullerle Nasıl Tahrip Edilir, Tarihten İbret Alınacak Misaller: 8 Şubat 1969 - Fahri Tanman.

17 — Osmanlı İmparatorluğu Hakkında Bazı Düşünceler: 12 - 19 Aralık 1972 - Prof. Nejat Göyünç.

18 — Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Sovyet Yorumu: 26 Aralık 1972 - Prof. Dr. Fahir Armaoğlu.

19 — Türkiye'de Millî Eğitim: Açık Oturum. 8 Ocak 1973.

20 — Kırk Ambar: Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver. 1972.

21 — Millî Kültür Politikamız Üzerine. Mehmet Önder. 1975.

22 — Türkiye'nin Sosyal Yapısına Göre Eğitimde Verimlilik. Prof. Nihat Nirun. 1975.

23 — Meritokrasi + Yığınların Aldatılması. Prof. Dr. Yaşar Karayalçın. 1976.

EDEBİYAT - SANAT:

24 — Alexus'un Sancıları. Nureddin Sevin. 1968.

25 — Nilüfer. Nureddin Sevin. 1969.

26 — Çocuklarımıza Şiirler. Prof. Dr. Şükrü Elçin. 1974.

BÜLTENLER:

27 — Çeşitli mevzularda 20 bülten.

İSTEME ADRESİ:

TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ GENEL MERKEZİ
Fevzi Çakmak Sokağı, 17 Kızılay - Ankara